

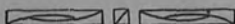
НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Якова Стшеме 15.

З М І С Т:

о. Юліян Дзерович: Вигляди для Унії на Україні .	217
о. Д-р Гавриїл Костельник: У відповідь проф-ови Стан. Смольці з нагоди его книжки „Die geus- sische Welt“	225
о. Яр. Роснецький: Проповідь виголошена в день посвячення „Захисту сиріт“ в Журавні . .	256
Всячина	258
Нові видавництва	274

ЛЬВІВ 1917.

З друкарні „ДІЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

НИВА

Виходить з початком кожного місяця в об'ємі
чотирох до п'ятих аркушів друку.

ПРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодинокє число коштує 1 кор.

АДРЕСА РЕДАКЦІ І АДМІНІСТРАЦІ:

Львів, ул. Якова Стшеме, ч. 15.

Н И В А

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 7. і 8. Львів, за липень і серпень 1917. Рік XIII.

о. Юліян Дзерович.

Вигляди для Унії на Україні.

Теперішня світова війна принесла вже багато несподіванок. Англія має загальне право побору рекрута, Росія замість царату революційну республіку, Америка шле свої війська на сушу Європи, а до найбільших несподіванок належить по жорстокім переслідуванню Унії в Галичині її правне признание в Росії на основі свободи віросповідання, проголошеної тимчасовим революційним правительством.

Ба що більше. Унія не тільки що признана правно, але о скільки вісти до нас доходять, вона находити шир симпатію, число її ісповідників росте. Громада міста Київ відступає площу під будову уніятської церкви, о. Мих. Цегельський відправляє у світлий второк в лат. костелі нашу Службу Божу при кольосальнім здвизі народа, в Житоїрі, осідку архієпископа Євлогія, великогонителя Унії, основується уніятська парохія, якої парохом стає о. Гавриїл Казанівський, парох Боратина, брідського повіту, о. Фйодоров по становлений екзархом для зєдинених, голова уніятської церкви митрополит Шептицький витаний всюди оваційно.... Ось вісти, які через лїс штиків, через дротяні засїки мимо реву гармат і лопоту крісів продерлись до нас, до Галичини.

Віщі слова Урбана VIII.: „Per vos mei Rutheni orientem convertere spero“ починають здійснятись, прибирати конкретну форму; праця митрополита Шептицького над злукою церков в одно велике Христове стадо приносить ве-

ликому голосителеви сеї взнеслої ідеї гарні плоди; переслідувана, з під права винята Унія в нагороду за свій тернистий шлях мучеництва стаєть ся популярним віроісповіданєм Росії.

А може се лише хвилевий настрій російської взагалі, а з окрема української суспільности, спричинений будьто революційною психозою, яка відвертаєть ся від всього казньонного, давним правительством піддержуваного отже тим самим і від правительственної, православної віри; може бути, що се робить ореоля мучеництва, яке Унія витерпіла за царату і як понижена, переслідувана, заборонена тепер своїм тріумфом над скиненими своїми катами притягає, манить, після давної засади: *sanguis martyrum semen christianorum*“.

Та як би там вже і не було, то сам факт вільности віроісповідання дасть Унії спромогу поширитись і на схід, ушасливить многих „богоіскателів“, яких в Росії повно, а які не найшовши успокоєня на лоні скостенілої, казньонної церкви замість шукати Бога в сектанстві, штунді, безпопущині горнути муть ся до нашої рідної віри.

Від чогож буде залежати — коли справді буде пошанована заповіджена свобода віри — стихійне, масове поширене Унії на Україні? На мою думку від отсих двох чинників: Передовсім від нашої меткості, справности, від духа ініціативи, який ми виявимо на зверху пропаганді нашої віри та середників, які добирати мемо, голосячи велику ідею Христову єднання Його великого стада під одного верховного пастиря Святійшого Отця. Вдруге буде се залежати від сего, чи удасть ся нам поборо́ти упередження проти нас „папєжников“, якими накіпіла православна українська і російська суспільність, підбурювана фанатичним православним духовенством.

Що до першого чинника себто нашої агітації і пропаганди, то з гори зазначити годить ся, що раз на все мусить бути виключене всяке насильство, всякий терор супроти ішовірців. Та об тім зайва річ говорити з двох причин. По перше: занадто в нас вкорінена почесть для великої ідеї Христової та надто ми шануємо Його святу заповідь любови ближнього, щоби ми мали іти за поганим приміром Євлогія і насильно напихати комусь нашу перлу, нашу святість. Нехай Унія сама своєю красою, своєю гідностию манить до себе, нехай дасть себе пізнати і полюбити і приголубити. А вдруге: се буде і з того згляду вже неможливе, що за нами та нашою пропагандою не буде в Росії чи пак в незалежній Україні чинників, які би могли нам терором, насильством в пропаганді помагати, як тепер в Галичині Євлогієви помагали генерал губернатори, начальники уєздів, урядніки, паліцейські, жандармські і наші запродавці. Як колись ідея Христова ширилась не „пріказами“,

шиканами, насильством, а лише за помочию своєї краси і притягаючої, божественної сили дванайцять убогими, безборонними рибаками, так і нині радше правительство нехай — мимо проголошеної толеранції — буде проти Унії, як має її несимпатичними, недозволеними середниками помагати. Звісна річ, що тоді Церков має найбільше притягаючої сили, коли терпить переслідування від людей як діло Боже, ніж тоді, коли опирається на сильних міра сего, та в їх сторону робить концесії, зражаючи до себе демос та забуваючи на своє божє післанництво: всіх притягати до Христа і всіх в Христі єднати.

Рівнож нехай нас Господь Бог боронить від таких негідних способів пропаганди, якої уживали почайські монахи своїми „Лістками для Галіції“, які масами розкидували поміж простонародом та чвертьінтелігенцією, а в яких безчестилося нашу Унію і наші святощі неможливими пашквілями, називаючи нас католиків, почавши від самого Святійшого Отця: „брехунами“ „фарисеями“, „облудниками“, та в яких не пошановано навіть геройської, мученичої смерті св. Йосафата, виділяючи страшний памфлет: „Якого католики почитають святого?“... Аргументи такі можуть зєднати хиба лише дуже неவிбагливих ісповідників о низькім моральнім і інтелектуальнім уровени, характеру і інтелігенції. Благородний чоловік здвигне на такі аргументи раменами, сплюне і „*garde e passa*“...

Пропаганда наша нехай буде така, якої уживає меткий, ревний о хвалу Божу священик, коли приїде на нове місце і застане „мерзость запустінія“: обдерту, запущену церков, брак всякої церковної утвари, замість церковного хору: „козлогласіє“, людей в церкві хиба на показ, непривиклих ні до відправи, ні до слухання слова Божого. бо такого літами від нерадивого пастиря не чули, а в селі пиянство, розпусту, співи по ночах, злодійство. Але молодий ревний пастир не зражає ся, лише закасавши рукави бере ся до праці і без ганьблення, без сварки, без жандармської помочи, а лише силою Божого слова, своїм особистим приміром, своєю ревністю о хвалу Божу село перероджує, вірних щораз більше стягає до церкви і основує царство Боже на землі.

Хто стане на чолі тої пропаганди? А вжеж ніхто инший, лише наш улюблений Архіпастир, великий ідеолог злуки Церков, митрополит Андрій. Єго глибоке знанє, Єго велика ревність, Єго вроджений такт дадуть пропаганді здоровий напрям, і сі прикмети Єго є певною запорукою успішности заміреного діла.

Яких середників уживати при пропаганді? А вжеж передовсім живого, опісля печатного слова у формі часописи, брошурок, книжок. Але способи пропаганди не є предметом отсих стрічок. Вони мусять приноровляти

ся до відносин та обставин, які витворить війна, о яких нині передчасно говорити.

Коли вийдемо в єство релігії і спитаємо, яка її задача, то мусимо на се відповісти, що *релігія се способи вязати нас як найтісніше з Богом*. Отже таких способів до зв'язання нас з Богом наша уніятська віра о много більше посилає, як російсько-православна, а коли знайдесть ся побожна, неупереджена душа, так званий: „богоскатель“, як її Москалі називають, то вона прилине до нас цілим серцем. Оскільки ми багатші в такі практики релігійні і богослуження, які захоплюють душу, ведуть і приковують до Бога! Адже у нас передовім є розповсюднена і введена часта сповідь вірних, якої православні не знають, не мають; у нас цвितе культ евхаристійний з щоденним св. Причастием, якого православні не знають і не розуміють. В нас заведені богослуження в честь Пречистої з відправою в маю і культ Серця Христового з відправою в червні. Не знають рівнож православні нашого „умилительного молення“ (суплїкації), яке є подекуди незаміниме, і ніяким иншим богослуженням не дасть ся заступити. Додаймо до сего наше образоване духовенство, яке стоїть вище що до урівня інтелігенції від православного батюшки, з його розвиненим проповідничим хистом і запавом до праці, то з сего всего можемо вносити на незвичайно гарний розріст нашої Унії на Україні.

Коби не упередження до нас! А ті на жаль дуже вкорінені у наших закордонних братів. Як примір такого упередження наведу лиш сей факт, що на Волині людність отягаєть ся дати дитину до української школи, щоби її не окатоличили, та що Волинські „дядьки“ питають нераз стрільців, що там працюють, чи оставлять їм віру (релігію) в раї, якби державні границі змінили ся*).

Звідки ж взяла ся така ворожнеча до нас і таке упередження до нашої релігії? О! на се складали ся століття, над сим працювали спершу Греки, а опісля Москалі ріжними способами і клеветами, сплетнями і терором, насильством. І мимоволі втягнули в се Українців і то зло покутує до нині. Не бажючи говорити слів на вітер, в доказ правдивости того твердження наведу тут дословно слова ученого професора Академії Наук, славного історика Е. Голубинського, який в своїм капітальнім труді „Історія русской Церкви“ пише:

„Можетъ быть, читатель знаетъ, а можетъ быть — и не знаетъ, тотъ грустно замѣчательный фактъ, что раздѣленіе церквей имѣетъ весьма немаловажное значеніе именно

*) „Шляхи“, р. 1917. ст. 17. Ростислав Заклинський: „Замітки до дискусії про Унію“.

въ нашей русской церковной исторіи. Мы — Русскіе, не замѣшанные въ дѣлѣ лично, повидимому, должны были взять на себя ту роль, чтобы стать умѣрителями увлеченій и раздраженія замѣшанныхъ, т. е. Грековъ, чтобы стать судьями виновныхъ (латинянъ) по возможности безпристрастными, чтобы быть возстановителями распри въ ея истинномъ видѣ. Но къ подобной роли, какъ само собою понятно, мы были вовсе неспособны, и случилось совсѣмъ другое. Греческіе полемисты противъ латинянъ, въ своемъ увлеченіи вражды противъ нихъ впадавъ въ прискорбнѣйшую крайность, изображаютъ ихъ преисполненными прегрѣшеній и винъ, еретиками, горшими всѣхъ древнихъ еретиковъ и совмѣстившими у себя всѣ ереси послѣднихъ. **Мы усвоили себѣ этотъ взглядъ полемистовъ на латинянъ.** Полемисты ставили латинской церкви въ вину существовавшія въ ней частныя злоупотребленія, которыя столько же возможны были и въ церкви Греческой и которыя она столько уже осуждала, сколько и эта послѣдняя подобныя злоупотребленія у себя. Наконецъ, не довольствуясь и симъ, полемисты отчасти на основаніи **ложныхъ слуховъ, сплетенъ и клеветъ**, отчасти же съ помощью своей собственной **намѣренной софистики**, обвиняютъ латинскую церковь и въ винахъ **совсѣмъ небывалыхъ.** До такой степени охватывала Грековъ вражда къ латинянамъ, что между ними не находилось людей благоразумныхъ и умѣренныхъ, которые бы сознавали подобную крайность и протестовали противъ нея (ст. 797) Въ главѣ чрезъ мѣру ревностныхъ обвинителей латинской церкви долженъ быть поставленъ самъ патрiархъ Михаилъ Керулярій, который въ раздраженіи вражды противъ латинянъ, послѣ случившагося раздѣленія, причеиъ крайне высокоумнымъ поведеніемъ папскихъ пословъ оскорблена была его гордость, не въ состояніи былъ удержаться въ предѣлахъ надлежащей мѣды (ст. 797)".

Тільки Голубинський. З его слів видно, що не так принципіальні догматичні різниці копали ту пропасть між церквами, як більше лична обида Керулярія, а може й загонистість папських легатів, а на всякий спосіб більше личні мотиви, як принципіальні погляди. З його слів видно, що проти Риму воювано „клеветами, сплетнями, ложними слухами“, та що руско-православні усвоїли собі той спосіб від Греків. І Голубинський просто сердечно признаєсь і по сего, що „въ позднѣйшее время мы замѣтили, что Греки смотрятъ на латинянъ не такъ нетерпимо и непріязненно, какъ бы это слѣдовало на основаніи ученія о нихъ давнихъ Грековъ, — и мы заподозрили самихъ Грековъ въ отпаденіи отъ православія къ латинству“... З слів сих видно, що ученики перейшли учителів; російсько-православ-

на церков ще гіршою ненавистю закипіла против Риму, як грецько православна. І ми бачимо, що флорентійська Унія приймає ся у Греків та довший час там тримається, а українського митрополита, грека Ізидора князь московський саджає сейчас же в тюрму за се, що посмів приступити до Унії.

А пізнійше в наслідок упередження та страху перед капітуляцією у виду наших аргументів годі було приступити до православних наших предків, які а limine відкидали всяку пробу сполуки, не входячи навіть в які небудь переговори, не розбираючи навіть аргументів, які склонюють нас, а повинні і їх нахилити до злуки з Римським Престолом. І так пробував Інокентій IV. навязати зносини з східною Церквою і тому в 1241 р. післяв послів до князя Александра Ярославича, щоби той війшов в злуку з католицькою Церквою, а той князь так остроумно (!?) після „Софійської Літописи“ відповідає: „Отъ Адама и до потопа, а отъ потопа до раздѣленія языкъ, а отъ раздѣленія языкъ до начала Авраамля, а отъ Авраамля до проитія Израильтянъ скъзвъ Чермное море, и отъ исхода сыновъ Израилевыхъ до смерти Давида царя, а отъ начала Августа до Рождества Христова и страданія и воскресенія Его, а отъ воскресенія Его и на небеса вознесенія до царства великого Константина и до перваго собора и до седьмаго собора — все это знаемъ хорошо, а отъ васъ ученія не принимаемъ“... Точка, павза! Всяка диспута скінчена!... Розумієть ся, послі відіхали з нічим.

Не ліпше повезло і королеви шведському Магнусови, о яким читаємо в „Новгородській Літописи“ під 1348 роком: „Магнушъ, король свѣйской (шведської) землі, прислалъ къ новгородцемъ рекъ: пошлѣте на съѣздъ свой философъ, а азъ пошлю свой философъ, дажь поговорятъ (щоби собі поговорили) про вѣру; а азъ то хочу слышетъ, коя вѣра будетъ лучши; а иже ваша будетъ вѣра лучши, азъ иду въ вашу вѣру, или паки аще наша вѣра лучши, и вы поидите въ нашу вѣру и будемъ вси за одинъ человекъ, а ино азъ хочу ити на васъ со всею моею силою“. Швеція в XIV. стол. мала вже певне образоване і певно мала і добрих богословів і нема сумніву, що король шведський був переконаний о побіді свого філософа над московським філософом. В Новгородіж певно дуже добре знов розуміли, що їхнім богословам не рівняти ся з шведськими. Діставши однак візване, новгородські власти, з тодішнім владикою Василієм на чолі, устроїли загальну нараду і після наради відповіли Магнусу: „аще хочеші вѣдати, коя вѣра лучше, — наша ли или ваша пошли в Царьградъ къ патріярху, за не мы пріяли отъ Грець правовѣрну вѣру, а съ тобою ся не спираемъ про вѣру“... Магнус справді, як заповів, пішов війною, але Магнуса Новгородці побили і тим самим гадка

Унії знов припинилась. Цікаве тут се, що Новгородці навіть не беруть ся до диспути, а відсилають охочих до диспути Шведів до Царгорода, бо знали, що чомусь там зірвали зносини з Римом...

Рівнож невідготовленими до полеміки оказались московсько-православні богослови в диспуті о хрещенні королевича Вальдемара, і найрозумніший з них, такий собі домородний полеміст Іван Наседка, не могучи поспіти за аргументацією своїх противників, відрубав ся від них отсими словами: „Насъ, овецъ Христовыхъ не перемудряйте софистиками своими; намъ нынѣ некогда философства вашего слушать“. А Українця Сильвестра Мадвідева, який учив о епіклезі так, як учить католицька Церква, обвиняють московські богослови з патріархом московським Іоакимом на чолі о „хлебопаклонную ересь“, називають его еретиком і папістом і спалюють на кострі.

Коли з нагоди берестейської Унії починаєть ся жива полеміка що до спірних догматів обох церков, то православна сторона черпає свої аргументи зі зраціоналізованого протестантського богослов'я. Звісний бувший міністер заграничних справ революційного правительства П. Мілюков в своїм знаменитім творі: „Очерки по истории русской культуры“ (ст. 155) пише, що до XVIII століття не було власної богословської московсько-православної літератури ні науки. Були лише два противоположні напрями богословської мисли, яких головними стовпами були наші земляки, южноросси Стефан Яворський і Теофан Прокопович. Перший з них тримав ся в своїй аргументації католицької науки і викладав богослов'є спершу в київській, а опісля в московській академії після Томи Аквінатського в строго схоластичнім дусі. Теофан Прокопович учив знов на основі протестантських богословів Гергарда, Мосгейма, Хемніція і др. і його богословську систему підпирало і правительство цариці Анни, опутане Німцями і правительство „философски“ настроєної Катерини II. А обі знамениті єрархи кінця XVIII. і початку XIX. століття, митрополит Платон (Левшин) і московський владика Філярет (Дроздов) не скривали своїх протестантських симпатій. Філярет в молодім віці горячо спочував діяльності англійського біблійного товариства і твердив, що з його діяльністю зачинаєть ся прихід Божого царства. Аж містик цар Миколай I. видячи, куди ся пропаганда веде, заклав біблійне товариство, боячись цілковитого спротестантизованя московської православної церкви.

З доси сказаного ми бачимо, що тому православні проти нас є упереджені, бо так їх настроїли сплетнями, доносами Греки, які для Москалів, що не мали своєї богословської науки, були авторитетом. Коли явив ся якийсь по католицьки думаючий богослов, як Медвідев, то його пере-

слідувано і палено на кострі, а щоби виключити взагалі всяку уніятську пропаганду в Росії переводять уніятів на силу в схизму і забороняють Унію. А богословська московсько-православна наука піддаєть ся зовсім протестантизмови, а той чейже любовію до католиків не грішить.

І до нинішних часів нічого не змінилось. Та сама ігноранція православних, та сама жорстокість супроти Унії, ті самі памфлети протестанські на нашу Церков.

Та сама ігноранція наших аргументів. Коли в році 1840 єпископ Шумборський приїхав на желаня царя Николи І. до Петрограду, взяв зі собою ученого крилошанина капітули Шиманського то і в домі петроградського митрополита Філярета устроєно богословську диспуту в присутности митроп. Флярета і єпископа Шумборського між ректором схизматичької академії а крил. Шиманським. І Шиманський в своїй диспуті довів наконєць свого противника до сего, що той не мав більше ніякої відповіди, як тільки: „Я того не читав“...

Цікаво описує також свою гостину в домі одного благочинного (декана) в Холмщині богослов Петро Каблак в своїх „Вражін-ях по Україні“ *), а з оповіданя сего видно, що нинішній православний клир не знає не лише нашої, але і своєї історії церкви і канонічного права. Ось слова Каблака: „Приїзджая до одного благочинного в Холмщині. Бачить мене перший раз в житю, але знає, що я галицький Українець і цілуємось.

— Всьо дуже гарно — говорить зараз на вступі, лише ви уніят. — Мусимо вам того антихриста — папу вигнати з голови.

Я не був першого дня настроєний до диспути і зачав о чім иншій. На другий день пішли теологічні розправи. Батюшка доводив між иншим, що Христос не міг такого грішника, як св. Петра, зробити начальником всіх апостолів; що Церков не потребує голови, бо сам Христос є її головою.. А коли я єму на підставі праці Забужного навів місце з виданого в Москві їх канонічного права, де говорить ся, що синод залежить від царя і цар є головою російської церкви! — батюшка здобув ся на таке опрокиченє: „Або то правда, що книжка пише?“ —

Диспутуємо о чім иншій. Приміром о походженю св. Духа, або о Непорочнім Зачатю. Я виводжу йому льогічно, наводжу місця з єв. Письма, а він має на те одну відповідь:

— Е! — то єзуїтська натягачка...

* *) „Альманах українських богословів“ зібрав Антін Стельмах, Львів 1914. ст. 360.

Не було іншої ради, як збувати кпинами такі аргументи. І загалом російські батюшки не грішать надзвичайним знанєм. Не багато можуть вони дати воїм вірним...

Тільки д. Каблак, а я додаю до сих останніх слів: але настроїти їх фанатично потрапляють, що католики „антихристи“, то що...

Та наколи буде правдива свобода віри в автономній Україні, то треба буде ті упередження усувати та наших закордонних братів переконувати, що ми не тільки не антихристи, та „брехуни“, „зрадники“, „єретики“, як нас представляли „Лістки для Галіції“, а люди глибоко віруючі і свято переконані о нашій правді, а не накручені Єзуїтами безглузді маріонетки. Доси ми сего робити не сміли, бо в Росії „право пропаганди віри предоставляється въ Россіи только господствующей церкви православной“, отже тим самим оборона католицької догми, „пропагандированіе иныхъ вѣрой повѣданій“ переслідувалось законом. Нині нам вільно буде боронитись і упередження, клевети та доноси усувати.

Якого рода є ті упередження до нас та клевети, об тім поговоримо в слідуючій випуску.

о. Др. Гавриїл Костельник.

У відповідь проф-ови Стан. Смольді з нагоди его книжки „Die reussische Welt“.

(Продовженє.)

V.

Відповіді на задовідки обжалованя.

1. Безбожність нашого жонатого клиру. Се обжаловане найтяжше зі всіх, та воно якраз найбільше видумане, зовсім безпідставне. Як ми пересвідчилися, наші люди ніде не виповіли сего, що між нашим „жонатим“ клиром наглядно ширить ся безбожність, і нема фактів, котрі справджували би ті необдумані слова п. Смольки. Але бо і дивно п. Смолька представляє ту безбожність нашого „жонатого“ клиру. Раз каже, що безбожність ширить ся між „жонатим“ нашим клиром, а другий раз: що наші

„безбожні“ питомці доперва в душпастирській праці відзискують свою віру — учать ся її від своїх парамфіян.. Отже: чи безбожність ширить ся між нашим „жонатим“ клиром, чи віра відзискуєсь? Автор всюди так річ представляє, як єму треба: що священники траплять віру, каже тоді, як хоче священників знеславити; а коли хоче питомців знеславити, то каже, що питомці не мають ніякої віри, але доперва яко священники відзискують її. Зовсім подібно говорить автор про священників та священничих синів: раз каже, що священничі діти „виносять“ з дому безвірство, а другий раз: що вони як раз „заносять“ безвірство до священничих домів... Отже: чи сюди, чи туди, всьо „руське — погане, зле, безбожне!“ Якеж се сумне свідощтво для польського історика! Наколи п. Смолька є дійсно католиком, а не тільки Поляком, то він повинен відкликати ті свої безпідставні слова, котрі нам наносять так страшну кривду.

*

2. „Духовна, священнича каста“. Прямо сміху варта се, що п. Смолька написав про „духовну, священничу касту“ в нашім народі. В тій касті видить п. Смолька жерело всього злого, що у нас. Задля тої кастовости (!) мала витворитись в нашім духовенстві така психа, котра дуже часто проявлюєсь яко „*graeca fides*“. Тота каста — се „*jene Zucht von Mikroben, aus denen alle jene Übel stammen*“. І доси не буде у нас ліпше, доки не зітре ся голову тій касті — гидрі. — Яка в тім іронія для п. Смольки! Адже „духовна каста“ панувала в нашім народі в тих минулих віках, коли наші священники переважно були „*gente Rutheni, natione Poloni*“, котрих прецінь п. Смолька хвалить яко щирих католиків і глибоко віруючих!

Так було колись! А нині в нашім духовенстві нема кастовости; але хочби й була, не могла би мати того значіння, яке мала колись, і яке їй приписує п. Смолька. Адже нині священничі сини виховують ся тим самим способом, як і иньші діти, котрі „кінчать школи“. Нині ціле те вихованє — мож сказати: державною змонополізоване. Священничий син від 10 свого року звичайно перебуває переважно поза домом — в школах, і коли скінчить середні школи, надумуєсь, на котрий універ. факультет має записатись. Вибирає собі стан, як і несвященничі сини, і так само мусить всім вимогам задосить учинити.

Та — на підставі даних — можу п. Смольку потішити, що в нашім духовенстві нині нема кастовости ані в тім значіню, немов би переважаючий контингент духовенства реквірував ся зі священничих синів — „поповичів“. Пригадую собі, що за моїх богословських літ в дух. семінари у Львові

(1907—1910) число „поповичів“—питомців не було велике. Щоби однак не буюти по повітря, як п. Смолька, я — за дозволом і при помочи о. Паньківського, теперішнього місто-ректора дух. семінара у Львові — переглянув і обчислив родоводи питомців з послідних трьх літ перед війною (1911—12, 1912—13, 1913—14), бо сі для нашої будучности (якою п. Смолька так журить ся!) є найбільше рішаючими.

Контингент питомців (з львівської і перемиської епархії), що були прийняті на I рік дух. семінара в р. 1911—12 під зглядом родоводу так представляв ся:

Синів селянських	51
„ священних	12
„ народних учителів	7
„ професорів сер. шк.	1
„ урядників	1
„ ремісників	3
„ міщан	1
„ слуг державних	1
„ самостійних осіб	1
Всіх питомців	78

Рік 1912—13:

Синів селянських	54
„ священних	12
„ учителів	6
„ урядників	3
„ ремісників	3
„ слуг державних	3
„ міщан	1
„ купців	1
Всіх питомців	83

Рік 1913—14:

Синів селянських	44
„ священних	12
„ учителів	2
„ урядників	3
„ ремісників	2
„ слуг державних	1
Всіх питомців	64

Отже сини священнічі мають ся до інших питомців як 12:66; 12:71; 12:72. Або загально: на 225 питомців є 36 синів священних.

Чи се кастовість? Хиба для того, хто оперує ілюзіями! Як статистика свідчить, головний контингент нашого духовенства в новітніх часах реквіруєсь спомежи селянських дітей.

*

3. Священничі сини. Автор брошури „В. і. пр.“ — воюючи за целібат — також нарікає на священничих синів, але виключно на тих, що пішли в цивільний стан. П. Смолька знов плюгавить — інакше тут годі сказати — передовсім священничих синів, що самі посвятились духовному стану. Цікаві ми знати, на яких фактах опирає він ті свої „наукові“ представлення? Тут п. Смолька писав хиба вповні „на здогад...“

Зазначую, що я є сином селянина, але помимо того мушу взяти в оборону священничих синів, бо сего справедливості домагаєсь. Можу впевнити п. Смольку, що священничі сини, які ступають на теологію, мають загалом ліпше релігійне вихованє, як селянські сини. Для чоловіка „доброї волі“ се зовсім природне і ясне. Адже нині всі діти, що кінчать середні школи, є виставлені на впливи атеїзму. Як всюди на світі, так і у нас. А кожда селянська дитина тут полишена сама собі. Її родичі не можуть в тій мірі уважати і впливати на її духовий розвій, як родичі інтелігенти. Колиж родичі інтелігенти є віруючими, а такими є священники, то напевно охороняють свої діти перед не одним лихим впливом.

Послідовно до свого вихованя священники, що походять зі священничих родин, є як на загал добрими і діяльними священниками, які в нічім не уступають католическим священникам інших народів. Се можемо ми ствердити, що жиємо між ними і з ними.

Що знов до світських людей, котрі є синами священників, то і тут є о много більше добрих, віруючих, як безбожників. Як всі безбожники більше „кричать“, чим віруючі, так і наші, — і тому звертають увагу на себе. Та де тоті тисячі віруючих, котрі не звертають уваги на себе тому, що не „кричать“? Хиба длятого вони вже не існують?

Не може бути сумніву, що в нашій інтелігенції безбожність була би о много більше поширена, наколи головна часть нашої інтелігенції не вийшла би з родин священничих, наколи наші священники не женили би ся. Адже се зовсім природне. В домах священничих практикують ся релігійні звичаї, панує дух релігійний, а з таких домів звичайно виходять релігійні діти. Вправді: в нинішнім світі не одна така дитина може стратити віру, — та се не є виною „домів“, але „світа“.

На утрату віри головню наражені є інтелігентні круги; а що головна часть нашої інтелігенції походить зі священничих родин, ясно, що між безбожниками в нашій інтелігенції

є також священичі сини. Та, як я зауважав, се вина „світа“, а не священичих домів. Прецінь маємо случаи, де один син священика є здекларований атеїст, а другий — побожний чоловік. По родині одіичена тут є на певно побожність, а не безбожність. О скільки священичі сини є атеїстами, о стільки зривають з традиціями своїх домів. Се прецінь „ноторична поява“ в нашій суспільности, і п. Смолька повинен би її знати.

*

4. Духовні семінарі. На чистій видумці полагає тверджене п. Смольки, що до наших духовних семінарів ступають молодці — сини священичі! (а-яке!) — з поглядами модерних явних безбожників (Haessel, Ostwald), і тут поширюють ті свої погляди. Не перечимо, що до наших семінарів може ступити деколи така „просвічена“ одиниця — се так само дієсь і в інших катол. народів! — але се перечимо, немов би такі одиниці поширювали свої погляди в наших семінарах.

Я мав щасте жити в різних семінарах (в двох латинських) і можу ствердити, що під тим зглядом так само буває у нас, як в інших катол. семінарах. Така просвічена одиниця „на разі“ мусить крити ся зі своїми поглядами — аджеж колиб не крилась, зараз вилетіла би з семінара! — а потім наступає криза. Або не видержить такий питомець і виступає з семінара, або стратить свої „просвічені“ переконання. Може бути п. Смолька зовсім спокійний: в наших семінарах під тим зглядом не є ані о волос гірше чим в польських.

Колиж п. Смолька наводить, що про декотрих наших молодих священиків „кажесь“, що вони доперва від своїх вірних научились вірити, — то се під одним зглядом є правдою, одначе не під тим зглядом, під яким се п. Смолька представляє. Чув я се від кількох моїх товаришів, і сам про себе можу сказати: що доперва душпастирство учить священиків віри, — та тут треба додати „глибокої“ віри. До перва сповідальниця відкриває священикови: чим є віра для людства. Се отже якраз найкраще свідчить про наших молодих священиків, а що п. Смолька хоче представити в злім світлі. Котрого священика душпастирство приводить до глибшої віри, се напевно чоловік з доброю волею, любитель правди, — чоловік, котрий щиро посвятив ся своєму званню *). Тут може бути п. Смолька зовсім спокійний. Наше молодше духовенство напевно не є гірше від духовенства старшої

*) Адже ясне, що здекларованих атеїстів священиків, наколиб такі де були, душпастирство не привело би до віри. Кого теологічні студії не приведуть до віри, того і простий нарід не приведе до віри! Тут отже може бути мова тільки о глибшій, більше живій віри.

дати. Адже про се свідчить автор, котрого п. Смолька поважає, — автор брошури „В. і. пр.“

А вже найкраще характеризує п. Смольку его представлене звісного голодового стрейку наших питомців у львівським дух. семінари в лютім 1912 р. Річ була така. В тім році було в дух. семінари понад 200 питомців Українців, а 11 питомців москвофілів. Питомці Україні вислали депутацію до ректорату, котра в чемній формі зажадала усунення москвофільських питомців зі семінара, мотивуючи се жадане тим, що всі питомці України є морально переконані о тім, що їх москвофільські товариші — особливогодин з них — сприяють „православію“ — схизмі. Ректорат дав на се відповідь, що не має достаточного доказу для такого діла. Тоді всі питомці України — як один муж — застрейкувалн „голодівкою“. Приходили до рефектора, як звичай казав, додержували всіх порядків семінара, лиш не їли. Ректорат ріжними способами старав ся відвести питомців від стрейку, та вони стояли при своїм. По двох днях положенє стало критичним. Не було иньшого виходу і Митрополит був примушений розвязати семінар. При поновнім приймаю до семінара не прийато того питомця москвофіла, до котрого Україні-питомці передовсім не мали довіря, і кількох Українців. Ті одначе Україні були прийаті до иньшого семінара (до перемиського), окрім одного. Ціла річ отже мала передовсім політичне тло; а о скільки мала релігійне тло, о стільки як найкраще свідчила о кат. дусі наших Українців-питомців. Війна, яку переживаємо, показала, чи ті молоді люди України були в праві, чи ні. В тім часі я находив ся в Фрайбурзі в Швайцарії на студіях. Пригадую собі, як одушевляли ся тою подією теологи-студенти ріжних націй, коли довідали ся з газет про неї, і коли їм ми України ближше її вияснили. Для них — а се прецінь були католики з роду - віку! — та подія була доказом ідеальної солідарности на тлі католицизму і націоналізму; але для п. Смольки, оборонця „кацапів“, та подія є доказом моральної гнилі наших питомців Українців! П. Смолька тут робить лукаву рестрикцію — *restrictio mentalis peccaminosa*: не наводить, о що ходило в тій події, охрещує її коротко „*von rebellischem Geist angehaute Manifestationen*“, і долучує ціле тото представлене до місця, де говорить о безбожности та „ремісництві“ наших питомців і молодих священників. Чиж се прямо не дивовижний спосіб писаня „історичних студій?“

*

5. Цивільна інтелігенція. Се — на жаль — є правдою, що в молодшій генерації нашої інтелігенції безбожність є досить поширена. Та і тут річ не так маєсь, як п. Смолька представляє.

П. Смолька закидає нашій інтелігенції, що у неї ще не провелось явне сконсолідоване характерів під релігійним зглядом, що не уформувались противенства: релігія - атеїзм. Сим закидом хоче п. Смолька виказати слабість релігійного нашого духа. Але сей закид ще в більшій мірі виказує також слабість атеїзму в нашій інтелігенції.

Атеїзм в нашій суспільности не є сконсолідований — бодай я так думаю, — він є принагідний, хвилевий, переходовий. Найбільше полонить у нас атеїзм студентів університету; але й ті, коли вже розпрацають ся з вільним та ферментаційним студентським житєм, звичайно стають ся наново віруючими людьми. Атеїзм не має у нас твердої основи. Причини, які викликали атеїзм в нашій інтелігенції, найкрасше виясняють его характер.

Первісною причиною сего атеїзму є те саме, що є причиною „світового“ атеїзму. Тут передовсім треба зачислити факти: 1) що велике число новочасних філософів, учених та белетристичних письменників є отвертими, дуже часто запеклими атеїстами; 2) їх твори дуже поширені і кожному легко доступні; 3) атеїзм все проголошує „науку“ своїм монополем, а в нових часах дух „науковости“ здобув собі перворядне значіне; 4) новочасна наука прибрала таку постать, котра дуже а дуже сприяє атеїстичному світоглядові *). Щоби той „світовий“ атеїзм постійно держав ся чоловіка, треба щоби даний чоловік віддавав ся через ціле своє жите виключно односторонній „науці“, щоби іменно все доливав оливи до сего огня атеїзму, або щоби постійно жив в товаристві сконсолідованих атеїстів, в котрім случаю звичай робить те саме, що в першім случаю „наукове“ жите. Наколиж нема тих двох умов, сей „світовий“ атеїзм звичайно висихає задля моментів жита, котрі чоловіка густо-часто виносять на таке становище, де конче треба зрефлексуватись і погодити ся з думкою про Бога і з релігією.

Коли бодай в загальности є се, що сказане, правдою, то п. Смолька — бодай на довший протяг часу — не дуже потребує побоюватись о атеїзм, який „страшним способом“ ширить ся в нашій суспільности. Ми не маємо много людей, що віддавали би ся виключно науці, не маємо явних атеїстичних товариств.

Атеїзм в нашій суспільности, як я вже казав, є принагідний, переходовий. Про се свідчать его спеціальні причини. Ось вони: 1) Спомежи наших людей, котрі відзначили ся на поли літературнім та національнім, найвизначніші в новіших часах були отвертими атеїстами: Драгоманів, Франко, Павлик (та се не були священічі сини!) і т. д. Многих молодців такі люди потягнули за собою й під

*) Чому і як се діє ся, се я колись подрібніше спробую вияснити.

зглядом релігійним, коли сильно впливали на них під зглядом націоналістичним та літературним. 2) Переважна частина наших студентів є селянськими синами, що в нужді і горю мусять пробивати ся через світ, а до того ще бачуть, що весь наш нарід має подібну сумну долю, як вони самі. Новочасні атеїстичні кличі все обіцяють зміну „старого“ нещасливого світа, — обіцяють вольний, щасливий світ. Отже вони легко полонять наших студентів. 3) Вдача нашого народа така, що коли він раз зачав стреміти до культури, то відразу чіпає її вершків, а за такі вершки легко можуть уходити атеїстичні форми думання і життя.

Ясно, що ті причини найбільше пліняють молодців, котрі ще не в силі зріло здати собі справу з житєвих процесів. І коли наші релігійні люди не виступили проти того атеїзму в нашій суспільности сконсолідованою реакцією (бож частинної реакції ніколи не бракувало!), то хіба тому, що між ними перемагало переконанє, що нам о много більше грозить небезпека на тлі національнім, чим на тлі чисто релігійнім, — а певно не для того, немов би в нашій суспільности не було сильного релігійного духа, як се п. Смолька хибно представляє*). У наставнезвичайно зложили ся обставини, що національна небезпека була разом і релігійною небезпекою. Тож очі і сили всіх звернені передовсім на національний наш процес. І під тим стягом перевелась у нас тверда консолідація. (Та якраз се п. Смольку болить!). Українці старали ся, щоби не ділити ся між собою задля релігійних поглядів, бо так розбила би ся наша політично-національна сила, яка є для нас передовсім потрібна. І коли таке сполученє під політично-національним стягом ніде на світі не є ознакою занепаду релігійного духа (о чім хіба найкраще можуть нас переконати нинішні часи, коли для оборони своїх національних інтересів всі народи лучать ся в собі без згляду на релігійні ріжницї), — то чому ж се мало би бути тільки у нас ознакою такого занепаду? Зрозуміле отже, чому Преосвящ. Хомишин не міг потягнути за собою суспільности, поставивши собі за гасло радикальний розділ між віруючими а невіруючими в нашій суспільности.

„Тому отже зглядом тих всіх світських інтелігентів, які з Христом і Церквою католицькою зірвали, або які лишень хитрять та удають християнізм поверховно, які з цинізмом трактують справи віри і релігії, — ми священники не можемо

*) Адаже наш нарід, як се сам п. Смолька стверджує, з природи глибоко релігійний, тож та вдача і в нашій інтелігенції проявлюєсь — *abstractis abstrahendis*. Є в нашій суспільности — дякувати Богу — професори, судії, адвокати і т. д. — люди глибоко віруючі, церкви щиро віддані. Можливо, що такі люди становлять більший процент в польській інтелігенції, як в нашій, та наша інтелігенція під тим зглядом певно стоїть вище як не одна інтелігенція иньших католич. народів.

мати з ними нічого спільного. Хотяй би то були діячі на визначних становищах, хотяй би то були наші близькі кровію чи зносинами — нам священикам нема з ними мира". Так пише автор брошури „В ім'я правди" (ст. 148).

Ми тут мусимо поставити дистинкцію: під зглядом релігійним — *concedo*; під зглядом національно-політичним — *negō*.

Впрочім: як та річ маєсь у Поляків? Вони прецінь католики з роду-віку, а чиж вони н. пр. вибирають послів після рецепти автора брошури „В ім'я правди? Чи вони при тім кладуть головну вагу на се: чи кандидат „сповідає ся і причащає ся"? Чи у Поляків під національним прапором не лучать ся ті, „що вірять", з тими, „що не вірять"? А наше національне положенє далеко прикрійше від польського, отже нам потрібна ще більша єдність на тлі національнім.

*

6. Селяни. Чи польські хлопи більше знають про се, „was die Aut rität des heil. Stuhles betrifft", як наші хлопи, о тім не буду перечити ся з п. Смолькою. Знаю лиш се, що ^{90/100} польських селян свято переконані, що „*papież jest Polakiem!*..."

Нетерпимість польська воплощена в п. Смольці не знає границь; вона місцями вироджуєсь в наївність, місцями в перфідність. На сїм місци, де п. Смолька обговорює релігійність наших селян зі становища „ніби-то" католицького, зійшлося одно і друге. Коли вчитуюсь в ті сторони книжки п. Смольки, коли пригадаю собі, що подібна нетерпимість зі сторони Поляків переслідувала наш нарід від того часу, відколи Поляки стали ся панами на нашій землі, то не так дивую ся, що наш нарід прийав церковну унію (аджеж він тут напевно сподівався, що польська тактика змінить ся!), але дуже дивую ся, що не відпав від унії *). Вічна секатура, вічне очернюване, помітуване! Дійсно: варта би розписати нагороду на осібну студію про вияшене всіх причин тої польської нетерпимости. Я лиш кілька літ священиком, а скількож то разів лучалось мені (в місті), що в сповіді жалувались передо мною особи з низшого стану, особли- вож женщины: Отче! грішу через Поляків! Поляки не дають жити.

викрикують за нами, наслідують ся з нас, з нашої церкви, з наших свят, з наших святих — зі всього, що руське! Ді-

*) Впрочім польський єпископ, Едв. Ліковські, обговорюючи, кілько то пригнобляючих кривд мусіли ми знести від Поляків, так пише: „*Że w takich warunkach biskupi ruscy nie sprzeniewierzili się Unii, że na stanowiskach swoich odważnie wytrwali, to chyba świadczy o ich prawdzi- wie apostołskim duchu!* (Unia Brzeska, crop. 315).

ти приходять з плачем: мамо! „перепишіть“ нас на польське! не хочемо, не можемо зносити тих наруг від Поляків!...

Се не пусті слова, а чиста правда: п. Смолька ділом доказує, що таким нікчемним, таким способом „голоїти“ потрафлять проти нас воювати навіть професори університету — Поляки.

Всьо польське — панське, висше, навіть їх святі: п. Смолька вичисляє „heil. Franziskus, heil. Ludwig, heil. Kazimir, heil. Therese“... а всьо руське — хлопське, низше — „Wasył, Iliā, Mitrophan, Paraskewia...!*) Що за „паяцизм!“ Що за наївність! а яка при тім перфідність!

Чи ми уніяти коли небудь випоминали Полякам їх святих? Чи ми лютили ся, що Поляки „зовсім не журять ся (слова п. Смольки!) нашими святими?“ Що нам до того? Та Поляки не так думають про нас: вони накидують ся нам на господарів та дозорців навіть в квестії про наших церковних святих. О щож ходить? Чи наші святі може не святі? Василій Вел., Ілія пророк — адже се **католицькі** святі, далеко славніші в церкві католицькій, як „heil. Ludwig, heil. Kazimir, heil. Therese“ — як котрий небудь „польський“ святий! Чому ж отже Поляки, католики з роду-віку, не лише що зовсім не журять ся тими нашими святими, але ще й випоминають нам їх?! Чому як раз ми мали би прийняти польських святих, а не Поляки наших, — коли наші святі є також великі і славні святі?

Лютять п. Смольку різниці між нами а Поляками. Адже є вихід: най Поляки переймуть від нас всьо, що спеціально наше! най Поляки зрушать ся, то не стане різниць між нами! Виджу в душі, як п. Смолька смієсь з тих моїх слів! Прецінь він знає як раз лиш противний вихід з обговорюваного положення: най Русини спольщать ся! Ось під сим кутом глядить на нас п. Смолька на кожнім кроці. З того становища нас просуджує. А чому ж як раз Русини мали би спольщитись, а не на відворот? — Hier liegt der Hund begraben!

Коли наш селянин любить свою церков, то з тих самих причин, з котрих Поляк селянин свій „kościół“ любить. Та нашого селянина в тій любові ще більше утврджує агресивність і нетерпимість польська.

Нагоди кожний селянин має аж за богато, щоби на всім пізнатись.

*) „Польським“ святим п. Смолька кождому зоєібна дає титул „heil.“, а „руським“ святим ані одному! Навіть в таких дрібницях зазначаєсь „колись страшна, а нині смішна“ нетерпимість польська, яка є воплощена в п. Смольці.

Коли наш селянин бачить передовсім різницю між нашою „руською“ а між „польською“ церквою задля різних обрядів, то польський селянин ані на волос в тім не ліпший, — а польський нарід прецінь глибоко „просвічений“ в душі католицьким!

Коли наш хлоп каже на польську католицьку віру — „польська віра“, то Поляк-хлоп каже на нашу також католицьку віру — „руська віра“.

Коли наш хлоп радше іде до своєї церкви, як до польського костела, то ще більше проявляєсь се у польських хлопів, котрі по даваним їм вказівкам часто з засади не вступають до руської церкви.

Коли наш хлоп з якимсь недовірем відносить ся до польського богослуження (як п. Смолька догадуєсь), то так само відносить ся польський хлоп до нашого богослуження, — ба навіть такі просвічені люди, як п. Смолька, трактують цілий наш обряд з нетерпимістю і недовірем!

Коли наш хлоп не знає подробиць про папську власть в церкві Христовій, то се не може бути великим дивом, бо 1) в дійсности ані польський хлоп не „знає“ більше про ті подробиці, 2) польському хлопови лекше „вірити в папу“, як нашому: адже польський нарід має той самий обряд, що папа, тай національне освідомлене в польським народі все веде до „віри в папу“ (прецінь римо-католицизм є релігією цілого польського народа). А зовсім не так та річ маєсь в нашім народі. Коли у Поляків „віра в папу“ є звичаєм, до котрого всі дороги ведуть, то в нашім народі, виставленім на різні манівці раз задля польської агресивности та нетерпимости, а по друге задля історичних змін в церкві нашого народа, як також задля того, що не цілий наш нарід належить до кат. церкви, „віра в папу“ мусить бути розумово утверджена і все наново відсвіжувана. Се значить: коли наш нарід є католицький, то не так завдяки історичному звичаєви, як завдяки науці своїх священників.

А п. Смолька не застидає ся закинути нашому духовенству, що воно уникає („man hütet sich wohl, es zu sehr darüber aufzuklären“) поучати народ про се, „що дотичить авторитету св. Престола!“ Як? Наше духовенство не поучає народа про авторитет намісника Христового? А яким же тоді способом наш нарід лишив ся при унії? Може завдяки Полякам?!

Коли я говорю про „наших“ священників, то маю на думці виключно Українців священників. Адже п. Смолька (ціла його книжка) виключно на тих священників нападає; — „кацапів“ або промовчує або боронить. Можливо, що спомежи „кацапів“ священників десь-хтось, заражений духом царей православя, не дуже любив утверджувати народу в „вірі в папу“, — та се ще не може уповажнити п. Смольку, щоби

він написав без усякого застереження „man hütet sich wohl i t. d.“, а тим менше, щоби змісл того его перфідного закиду дотикав українське духовенство. П. Смолька хитрий неабияк. Він не трактує зосібна Українців, а зосібна „кацапів“, не замічує тих ріжнниць, які заходять між Українцями а „кацапами“. Адже в дійсности Українці відносять ся до „кацапів“ не як дві партії одного народа, але як два окремі народи. Тай „кацапи“ називали себе „Москалями“, говорили (бодай в своїх газетах) иньшою мовою (московською), як Українці! П. Смолька усуває назву „Українці“, „український“, а задержує назву „Русини“ (Ruthenen), і підтягнувши так під ту назву Українців і „кацапів“, має можливість „переїхатись по Українцях“. Воює принципіально проти Українців, тож з всіх усяюдів збирає латки, і прищіплює їх Українцям. „Кацапи“ воювали тим, що Українці самі радикали, безбожники — і пан Смолька прищіплює Українцям ту латку; збирає пліснь з кацапського тибору: „graeca fides“, нещире відношене до католицизму, до Намісника Христового, гнів на „златинізоване“ нашого обряду і т. д. — тай і се прищіпає Українцям! Що за чудесна штука писаня „історичних“ студій! Чиж ми Українці крили ся коли з найбільшою ранною в нашій суспільности — з „кацапським“ табором? Чиж не ми як раз найвірнійше освітили ідеольогію того табору? не передвиділи всьо, що сталось з тою ідеольогією? Чому ж отже п. Смолька так змішує нас з „кацапами?“ Чому вірно не представив річи? Чому? — А щож прийшло би єму з такого представлення? Якже він тоді воював би проти Українців? — Hier liegt der Hund begraben!

*

Коли п. Смолька пише: „Fordert man ihn (с. є нашого селянина) auf, den Rosenkranz zu beten, so ist das ein Verbrechen der religiösen Majestätsbeleidung, das die Polen eronnen haben, um die ruthenische Kirche zu „latinisieren“, — то він відай більше наївний та упереджений, чим який-небудь наш хлоп. Коронка (вервиця) — се для п. Смольки *signum salutis aeternae*, а в своїм упередженню думає він, що та коронка для нас уніятів щось так мерзького як свячена вода для дівола... *Risum teneatis, amici!*

Та припустім, що се правда, що у нас „der Rosenkranz immer noch als des „Latinismus“ verdächtig erscheint und daher überall schlecht gesehen oder sogar vollständig aus den Zerkwias und ruthenischen Hütten verbannt wird“, — але звідки приходить п. Смолька до права накидувати нам „коронку?“ Аджеж наш обряд є так само старий і добрий, як і римський обряд, — адже намісники Христові затвердили наш обряд в его цілости! З иньшої сторони: наш обряд має також свої красні спеціальности як н. пр. па-

растас, акафіст, молебен і т. д. Чомуж Поляки від нас тих спеціальностей не прийняли? Чомуж якраз ми маємо приймати від Поляків різні форми набоженства, а не Поляки від нас, коли прецінь у нас є не одна добра і красна річ, котра їм дуже придала би ся? *Hic Rhodus, hic salta!*

Та в дійсності п. Смолька по воздуху буває, коли твердить, що коронка не має місця в наших церквах і в наших хатах. Адже сам (в ноті) зазначає, що під зглядом припущення коронки (і маєвих богослужень) станиславівська єпархія „bildet eine anerkennungswürdige Ausnahme“. А ми можемо сказати йому ще більше. Також у львівській та перемиській єпархії вервиця є досить поширена. Прошу лиш запитатись наших оо. Василіян, скільки то сот тисяч вервиць лиш через їх руки пішло в наш нарід! Прошу розглянути ся по наших церквах, кільки то женщин перебирає вервицю між пальцями підчас богослуження. Вправді: уживанє вервиці у нас не є на кождім місці однаково поширене. Уніятська церков руського народа в долішній Угорщині (Крижевацька єпархія), звідки я є родом, не є ані здалека так златинізована, як уніятська церков в Галичині, а помимо того там кожда женщина і дівчина має вервицю*). Але там вервиця не потягає за собою ніякої небезпеки, а в Галичині вервиця нераз стає ся мостом для переходу до польського костела. (Адже се не є ніякою тайною, що Поляки всіх средств уживають, аби наших людей перетягати на своє!). Тому-то декотрі з наших священників є противниками вервиці, — не так самої вервиці як того, що вяже ся з вервицею з огляду на наших сусідів Поляків. А того прості селяни не все можуть належито просудити, тому і годі уважати їх такими противниками вервиці, якими їх п. Смолька проголошує. Що більше: простий нарід прямо ласий на усякі такі „видимі“ знаки божої сили, як вервиця, шкаплір і т. д.

7. Постать нашої церкви. Як п. Смолька „ніби“ симпатично відносить ся до нашого народа, так само він „ніби“ симпатично відносить ся до нашої уніятської церкви. Та наколиб сї єго „симпатії“ мали справді здійснитись, то наш нарід і наша церков мусли би хиби пропасти, мусли би перелаятись в „польськість“.

П. Смолька дорікає не тільки поодиноким появам в нашій церкві, але цілій її постаті. І так пише він про

*) В Крижевацькій (уніятській) єпархії навіть дзвонять на „ангельський привіт“ рано, в полудне і вечір — так, як у римо-католиків. Але там сей звичай причинює ся якраз до скріплення уніятського (католицького) характеру, бо наш нарід там мешкає побіч Сербів, котрі того звичаю не мають.

нашу церков — „eine einzige nationale Kirche“, „eine abgesonderte Kirche — die einzig“, die einen Bestandteil der universalen katholischen Kirche bildet — bleibt sie trotzdem eine durchwegs nationale Kirche, da sie sich über die Grenzen einer einzigen Nation nicht ausdehnt, und da es ihr vollständig an Elementen gebricht, die irgend eine Möglichkeit einer solchen Ausdehnung bieten könnten“ (164).

Ось Поляк, професор історії, ліпше розуміє ся на значінню нашої церкви, як намісники Христові, котрих авторитет п. Смолька „in principio“ так високо ставляє — найвисше на світі, і обвинює нас перед світом, що ми, уніятські священники, замало проповідаємо на тему сего авторитету! Адже намісники Христові все гляділи на нашу церков в тім дусі, котрий найкрасше зазначив ся в словах Урбана VIII.: „O mei Rutheni, per vos orientem convertendum spero!“ — Але що се значить для традиціоналіста Поляка, коли се не веде до его ціли? Уніятська руська церков нічого не варта, і ніщо з неї не може повстати — тай баста! Аякже! „Як ся бабі хтіло, так ся бабі сніло!“

П. Смольці видаєсь, що лиш „польська“ церков (на те вона „широ“ католицька!) посідає повню тих елементів, котрі дають їй можливість поширитись далеко і широко... От так н. пр. „польська“ церков могла би вссати в себе нашу уніятську церков, а потім православну церков цілої Росії — геть по Камчатку! Про навернене західних польських сусідів — себто: пруських лютеранів — через „польську“ катол. церков п. Смолька хиба не думає. Адже про се не думав навіть ks. Borodziej!

Та киньмо сі самолюбні ілюзії, а приступім до дійсности. Чи наша церков дійсно позбавлена елементів, котрі давали би їй можливість, щоби поширилась? Коли славянський схід має коли небудь стати ся католицьким (що не є виключене), то лиш в характері унії — так як наша церков. Се хиба напевно виключене, щоби той славянський схід покинув свій грецький обряд, і прийняв латинський. А в тім случаю наша церков напевно буде взором та учителькою для тих, що схочуть прилучити ся до катол. церкви. Впрочім: не мусимо сягати аж так далеко, можемо обмежитись на самім нашім українським народі. На разі лише менша часть нашого народу належить до унії, — але не є виключене, що в ліпших обставинах унія могла би більше поширитись в нашім народі *).

*) О скільки ми уніятські священники могли доси ствердити, то існують навіть позитивні надії на таке поширене. Так н. пр. між Українцями, воєнними бранцями, котрі мали нагоду близше зносити ся з нашою церквою, часто стрічають ся такі люди, котрі так полюбили нашу церков, що лиш до нашої церкви ходять, а про „православну“

церкви, як тота? Адже якраз наша уніятська церков в нинішніх часах може найбільше причинити ся до поширення католицизму, — розумієсь у формі унії. Пощож отже пан Смолька наглядну річ фальшує? — Але щож прийшло би з того для его справи, якби правду написав? **).

Чи наша церков дійсно — „eine abgesonderte Kirche“, „eine nationale Kirche?“ Наколи наша церков є такою, то те саме можна сказати також о польській.

Коли у нас в Галичині (та вже в Буковині не так!) греко-католицизм уходить разом за нашу національну ознаку — греко-католик се ео ipso „Rusin“, — то так само римо-католицизм уходить за польську національну ознаку — римо-католик се ео ipso Поляк. Прецінь автор брошури „В ім'я правди“, на котрого Поляки так люблять покликувати ся, свідчить, що Поляки більше надуживають свого римо-католицизму для своїх національних цілей, чим ми нашого греко-католицизму. І се їм краще удаєсь, як нам, — а причин того не треба навіть наводити (прецінь в їх руках вся власть, а нас держить лиш освідомлене). Коли Поляки хотять, щоби наша людина спольщила ся, то не вдовольняють ся тим, щоби вона називала себе Поляком, щоби все говорила по польськи, але жадають, щоби вона „переписала ся на польське“, тобто: на римо-католицизм. Се найпевніше средство для спольщення.

На якій отже підставі називає п. Смолька нашу церков „eine abgesonderte, eine nationale Kirche?“ Чи може думає, що ми є одинокі католики з грецьким обрядом? Якось так виходить з того, що він написав. Алеж на Угорщині є також Русини греко-католики. Так отже наша уніятська церков навіть зі згляду на наш нарід не є обмежена на границі Галичини, коли кожда „abgesonderte Kirche“ мусить бути замкнена в політичних границях. Та в Угорщині побіч Русинів є ще Румуни греко-католики (нова епархія гайдудорожська); а в Хорватії є Хорвати греко-католики (хоч в невеликім числі, епархія крижевацька). Далі є ще греко-католики (в менших числах) Болгари, Греки (Італюгреки). Отже в католицькій церкві — але в дійсно католицькій — „греко-католик“ не є ідентичне з „галицьким Русином“, навіть не з „Русином“ взагалі. Яким отже чудом наша церков є національна? Але дарма! П. Смолька не стоїть на становищі дійсного — тобто: загального католицизму, лишень на становищі партикулярного польського католицизму. А з того ста-

(схизматичку) церков кажуть, що се „московська“ церков. Власне нині, коли ті слова пишу, мав я нагоду пізнати (у Львові) сімох таких Українців.

** Згадуваний польський автор, єпископ Ліковський, пише про перші часи унії в Польщі: „Biskupi łacińscy wystawiali w Rzymie położenie rzeszy nie zupełnie zrodnie z prawdą, jakoby Unia nie miała przyszłości...“ (Unia Brzecka стр. 320—321). Отже все та сама ціль!

новища — тобто: у відношенню до Поляків — греко-католицизм розумієсь є національною маркою „Rusínów“ в Галичині. Та чи так пишуться „історичні“ твори?!

„Національна церков“ після утертого вже звичаю означає церков, 1) до котрої належить переважна часть якогось народу, 2) котра в тім народі є пануюча, 3) котра з огляду на владу замикаєся сама в собі і поза політичними границями даного народу не має ніякої влади (такою є православна церков в Росії, в Румунії, в Сербії і др.). З огляду на перші два услів'я о много скорше можна би польську церков уважати національною, як нашу — та зі згляду на посліднє услів'є ані польська ані наша церков не є національними. Адже над нами панує Ватикан. Звідки отже п. Смолька наплів такі нісенітницї про нашу церков? — Але щож прийшло би єму з сего, коли написав би правду? Ось, все повертаєся у него до одного.

*

Другий закид підносить п. Смолька проти нашої церкви: що вона до нинішніх днів лишилась тільки „поверхово католицькою“, що ставляєсь ворожо до всього, що є „дійсно“ католицьке. Та так говорить не Поляк-католик, лиш Поляк національний шовініст.

Але колиж то наша церков стала би ся „дійсно“ католицькою — після ідеї п. Смольки? Тоді, наколиб сталась „польською“ церквою, наколиб у нас все так було, як у Поляків, і коли ми самі стали би ся Поляками! Бо хоч ми були би і римо-католиками, але лишились Українцями, то напевно і тоді Поляки обжаловували би нас перед світом — так само, як і нині — що ми є лиш „поверховими“ католиками. Адже тут входить в рахубу національний шовінізм, а не щира релігійність!

П. Смолька немало жадає від нашої церкви, щоби вилічила свої „тяжкі“ а численні рани: треба у нас завести коронку, маєві богослуженя (то прецінь вже є, тількиж се дрібниця), новий календар, обовязковий целібат, усунути причастє під двома видами, усунути наших святих, ба навіть церковно-славянську мову (котра після него має проблематичну вартість). А щож тоді лишило би ся з нашої церкви і грецького обряду? Польська церков з латинським обрядом! Адже прямо знаменито! О скільки я знаю, наша галицька уніятська церков є найбільше злятинізована спомежи всіх иньших уніятських церков, а прецінь ніде на світі на уніятську церков римо-католики так не нападають, як Поляки на нашу церков. Чому? Бо тут все входить в гру польський шовінізм, а не „католицький дух“. Румуни греко-католики, о скільки знаю, навіть двох служб Божих в однім дні в одній і тій самій церкві не дозволяють правити, і ніхто їм

не дорікає, що вони є лиш поверховими католиками, не уніятами. В Хорвації н. пр. римо-католики незвичайно люблять уніятів і пособляють їм на кождім кроці, та ніколи ще не піднесли такого голосу, щоби в уніятській церкві завести хоч би й найменшу латинізацію, — хоч там нема в уніятській церкві ані монстранції, ані суплікації, ані по більше престолів в храмі. В Галичині знов Поляки, відвічні наші дозорці, кричать на нас: мусите ще завести новий календар, обовязковий целібат! мусите скасувати причастє під двома видами, скасувати ваших святих, скасувати вашу церковну мову!... І при тім всім ще глузують собі з нас: „Дивіть ся, добрі люди! коли ми „спасене“ приносимо „руській“ церкві, то Русини говорять, що ми хочемо златинізувати їх церков! а нам се ані в голові!“ — Чудесно, братя Поляки, чудесно! Та притім в серци кожного Українця розбуджує ся зітханє: О Господи, коли визволиш нас з лячко-египетської неволі?!

Чому ми не мали би бути дійсними католиками? Прецінь наука нашої церкви є та сама, що і „польської“ церкви, — наука католицька. Прецінь на многих місцях наші богослови учащають разом з римо-католицькими богословами на ті самі виклади. (Так у Львові, так в Інсбруці все є по кільканайцять наших богословів). Вихованє нашої молодіжи та народа ведене в католицьким дусі. А наш грецький обряд прецінь з самого почину був узнаний в католицькій церкві за рівнорядний з римським обрядом. Що отже маємо ще зробити, щоби стати ся дійсними католиками? На чисто релігійнім поли під тим зглядом у нас вже здавна всьо готове, та на національнім поли потребуємо ще урегулюваня. Не хочемо таїти, і ніколи Українці сего не таїли, що в нашій уніятській церкві є рана, та її жерелом є виключно наше національне ще не зовсім унормоване положенє, а не дух чи там форма нашої церкви. „Кацапський“ табір стремів до „православя“, та сего нещастя напевно годі було би усунути якими небудь змінами чи реформами нашої церкви. Наколиб ми послушали п. Смольку, наколиб перевели єго матадорські ради, то тим напевно більше лиш зашкодили би католицизмови в нашім народі, чим помогли єму. Лишень зміни в нашім національнім і політичнім положеню можуть раз на все загоїти ту рану в нашім народі. Але у всім тім не потребуємо таких непокликаних дорадників і стражників, як п. Смолька. Є у нас — Богу дякувати — досить людий, котрим католицизм лежить на серци, є у нас досить людий, котрі ліпше знають рани і силу нашої церкви, чим усі і всілякі непокликані чужі дозорці.

*

Третий закид — котрий треба вичитати між стрічками — ставляє п. Смолька нашої церкві в тім дусі, немов би на-

ша церков не посідала житєвої сили, немов би своїм вірним не могла, як слід, роздавати благодати Христового духа. Тут — розумієсь — може мати на думці тільки обряд і практики нашої церкви.

Щож на се сказати? — Тому кілька літ взад, як я разом з одним моїм щирим товаришем, також теологом, перебував в світі в римо-католицькій дух. закладі, в римо-католицькій окруженю. І нераз ми приходили до слідуючих заключень: латинники мають до фінезій доведену догматику і богатство релігійних практик; „православні“ не мають такої виспеціалізованої догматики*), не мають такого богатства релігійних практик (частого св. причастя, проповідий, тихих Служб Божих і т. д.), але мають чудовий обряд; а ми уніяти маємо що найліпше від одних і других, — і тому нас так мало на світі! Всьо найліпше на світі — найрідше.

Се здавна вже найшло в світі признанє, що грецький обряд своєю красою, богатством і силою перевисшає латинський обряд. Се признає і п. Смолька, та лише тоді, коли призабуде ся. Побіч нагінки на всьо бізантійське находимо в его книжці і таке місце: „zu sehr ist man gewohnt, von Byzanz und von Bysantinismus mit Geringschätzung zu sprechen“ (317.). Ми радимо таки самому п. Смольці трохи призадуматись над тими власними его словами, то може перестане так помітувати всім бізантійським.

Що н. пр. в латинській обряді протиставити пісням, котрі здавен-давна стались „урядовими“ в церкві грецького обряду: „Христос воскрес“, „Святий Боже“, „Єдинородний Синє“, „Іже Херувими“ і т. д.? Сі пісні співає весь нарід, і як раз то має поневолюючу силу. Я сам був раз свідком, як один старший світський чоловік, високий урядник, котрий не раз хвалив ся переді мною своїм недовірством, в церкві не міг здержати ся, щоби разом з усім народом не співати „Єдинородний Синє“, і притім виступили ему слези в очах. А таких пісень є ціле множество на кожде свято, на кожду відправу. Язык церковний народови зрозумілий, коли не в подробицях, то бодай в загальности. Се всьо притягає нарід до церкви, вяже нарід з церквою. Де нема національних усобиць між римо-католиками а греко-католиками, там римо-католики уміють, як слід, оцінити силу нашої церкви. Оттак н. пр. римокатолицькі священники (Мадяри, Німці) з поближних сіл довкола мого рідного села (в долішній Угорщині) не раз ставляли нам греко-католикам питанє: чому се у нас весь нарід, женщины і мушчини, горнесь до церкви, коли до їх церков ходять переважно самі женщины, а мушчини лиш по кількох? Се в тамошних околицях є фактом. Але мені ви-

*) Адже їх становище не вияснене зі згляду на всі релігійні блуди, що повстали по VII вселенським церковнім соборі.

даєсь, що наш обряд взагалі має більшу силу для мушин, чим римський обряд.*) Він менше таємничий, а більше торжественний, чим римський обряд, тай з konieczności втягає весь нарід в активну участь в богослуженнях, — а то пліняє мушин. Далі: се є фактом, що мушини радше співають літургічні пісні, котрі основують ся головню на християнській идеології — се прецінь відповідне до мужеської поваги — як пісні народно-церковні, котрі переважно основують ся на розніженім християнськім чуттю. А в нашім обряді переважують літургічні пісні, в римськім знов обряді народно-церковні (іменно ті, котрі нарід співає).

Треба признати, що сам обряд ще не становить повної сили церкви. Важні тут є ще практики релігійні. І тут треба признати, що католицька церковь о много висше стоїть зі згляду на ті практики, як „православна“ (схизматичька). Алеж ми уніяти також під тим зглядом є католиками. Прецінь релігійні практики у нас, коли не дорівнують тим в римо-католицькій церкві, то напевно не далеко за ними стоять.

Головна ріжниця в житевім дусі католицької а „православної“ церкви полягає на слідуючих моментах: 1) „Православна“ церковь звертає головну увагу на торжественність, тому в тій церкві існує лиш співана Служба Божа, лиш одна Служба в одній церкві одного дня і т. д. Католицька знов церковь передовсім звертає увагу на надприродну вартість богослужень, на втаємничуване чоловіка в сили і ласки царства Христового. Тому тут маємо тихі Служби Божі, і чим більше Служб Божих в однім дни відправляєсь в одній церкві, тим ліпше; часте св. Причастіє, культ пресв. Евхаристії і т. д. 2) „Православна“ церковь з konieczności втягає вірних до активної участі в богослуженю, та не дає їм тут ніякої свободи, самостійности. Тому нема тут молитвеників, вервиці і т. д. Знов католицька церковь лишає вірних самим собі (бож вірні відправи — языка — не розуміють); тому приходять тут в поміч молитвеники, коронки і т. д.

Нема сумніву, що така самостійна молитва, самостійне втаємничуване в царство Христове має свою до-

*) Так н. пр. навіть в самім Львові запримігив я се. В польських процесіях мушини ніколи не беруть участі в такій пропорції, як у нас. Се особливо даєсь пізнати в нинішніх часах по жовнірах. Хотяй у Львові є о много більше жовнірів римо-католиків як греко-католиків, то я доси ніколи не спостеріг, щоби жовніри римо-католики брали участь в процесіях та в богослуженнях (окрім того случаю, де по приказу мусять іти) в такій мірі як у нас.

бру сторону.*) Сі два моменти між духом „православної“ а католицької церкви так відносять ся до себе, як копійоване образів а мальоване з природи. Та ясне, що така „автономія“ в духовнім житю не може наступити без прецеденсів: вірні мусять бути достаточо поучені в справах вірі та християнського совершенства (тому в катол. церкві маємо часті і вичерпуючі проповіді), вірні мусять уміти читати і т. д.

Наша уніятська церков лучить в собі всі ті моменти, оскільки вони є досяглими, та й оскільки дасть ся получити одно з другим.**)

У нас є тихі Служби Божі, молитвеники, вервиця, культ Євхаристії, — але також і торжественність. Чиж для того наша церков слаба? Найжеж застановить ся над тим п. Смолька! Наші відправи довгі, бодай два рази довші від латинських, а практики наші такі, як у римо-католиків. Тому наші священики і наш нарід в днях святочних майже цілий день в церкві. Ані у латинників ані у „православних“ релігійне жите не накладає на вірних такого — сказати би — „тягару“, як у нас. Чиж ми супроти того маємо бути послідними в церкві Христовій?

*

8. Обовязковий целібат. Наколиб було правдою се, що п. Смолька твердить — іменно: що головною причиною усіх ран нашої церкви є звичай нашої церкви, котрий позваляє священикам женити ся (але їх не силує на се), та що з заведенем обовязкового целібату в нашій церкві всі її рани вилічили би ся, — то Поляки не повинні би в своїй церкві мати жадних ран, бо прецінь у них панує обовязковий целібат. А чи дійсно в їх церкві нема ніяких ран? Досить буде згадати лиш ті, на весь світ звісні: Маріявізм, незалежна „польська церков“ в Америці, Мацох і т. д. Так само не повинно би бути ран в церкві інших католицьких народів. А куда подіти колишній „галіканізм“, французьке „кон-

*) Особливо в наших часах — в часах загальної просвіти, де кожний стремить до духової самостійности — се потрібне. Тому навіть в Росії в послідних часах повстали кличі, щоби заводити молитвеники на взір наших уніятських галицьких молитвеників.

**) Ясно, що така злука не дасть ся перевести при задержуваню всіх подробиць одного і другого моменту. З того нераз повстають у нас непотрібні і до духа нашого обряду не триродно додані латинизації. Так н. пр. заведенє монстранції у нас не було конечним. Але найбільше неприродним є благословленє найсв. Дарами в монстранції зараз по Службі Божій. У римо-католиків таке благословленє є зовсім зрозуміле, бо у них підчас Служби Божої священик не благословить народу найсв. Дарами, — але у нас благословить! („Спаси Боже люди твоя“ іт. д.) У нас отже ціла та річ так виглядає, що що підчас Служби Божої виконалось в грецький спосіб, се по Службі Божій „поправляєсь“ в латинський спосіб! — Пошож такої мішанини, коли она зовсім непотрібна.

ституційне духовенство“, величезне поширене лотеранізму, кальвінізму, велику безбожність в західній Європі і т. д.?

Тим ми властиво вже відповіли п. Смольці що до „обовязкового целібату“. Він тут обмежуєсь лиш на загальність, то і наша відповідь не мусіла би порушувати подробиць. Але ми маємо ще одного автора, котрому при тій нагоді хочемо відповісти, а се автор брошури „В ім'я правди“. Він вправді не посуваєсь аж так далеко, як п. Смолька, не жадає — бодай отверто ні! — заведення обовязкового целібату, та в дійсности більше доказує, чим заключає (видко, що побоював ся отверто витягнути повне заключенє з своєї аргументації!). Єго заключенєм є: треба нам чим більше целєбсів, бо целєбс (ідеальний — розуміє ся!) більше відповідає станови сьвященічому, чим жонатий сьвященик; але єго аргументація каже: визволи нас, Боже, від жонатого духовенства, бо лиш целєбс може бути гідним сьвящеником Христовим! Притім трактує сей автор проблем обовязкового целібату дещо подрібнійше.

Поставмо kwestію ясно і льогічно. Що дістали би ми з заведенєм обовязкового целібату в нашім духовенстві?

Проблем целібату можна трактувати з двох зовсім відмінних становищ: з ідеального і з річевого. Що до ідеального становища, то тут всі католики (також „православні“) годять ся, і мусять годити ся, бо сей целібат є догматом християнської віри — євангелською правдою. Жити для Бога, для царства Христового — се найвисша ціль християнського житя. Тож хто найбільше відрікає ся звязий з сим дочасним житєм, той найліпше осягає ту ціль. Тут напевно належить: відречи ся жени і власної сімї — се учить наш Спаситель, а св. ап. Павло викладає і ставляє нам себе самого за взір. Сьвященики повинні бути найліпшими християнами; отже ідеальними сьвящениками Христовими є ті, котрі відрекли ся всього, чого лиш мож на землі відречи ся. На се конечно згода. Зі становища отже ідеального можемо згодитись на дефініцію целєбса сьвященика, яку подає автор брошури „В ім'я правди“: „Целібат єсть то посвяченє сьвященика в стані дівства і досмертної чистоти на службу Богу і народови безподільно і без застереження“ (57.). Треба отже кандидатів духовного стану заохочувати до такого посвячення: „qui p ro t est accipere accipiat“. Так річ представляє ся з ідеального становища. Се вповні добровільний целібат, і тому нема тут примусу в жадній формі. „Qui p o t e s t accipere, accipiat“. Се „євангельська рада“, не: обовязуючий закон.

Та побіч сего ідеального становища є ще річеве становище, коли іменно маємо на думці „обовязковий“ целібат. Се становище бере під увагу не одиниці, але загал духовенства, людську пересічну природу (вдачу), людське звичайне житє зі всіми їх власностями. І якраз се становище мусить

бути рішенням при просуджуванню „обовязкового“ целібату. Оборонці „обовязкового“ целібату нераз змішують ті два відмінні становища, підсувають одно під друге, а відтак виводять висновки після їх потреби. Мистцем в тім є автор брошури „В ім'я правди“.

Розріжнвши ті два відмінні становища, з котрих можна трактувати проблем обовязкового целібату, можемо так сформулювати квестію: Чи обовязковий целібат доводить до ідеального целібату — розумієсь: не в поодиноких случаях, але в загальности?

Для автора брошури „В ім'я правди“ сеся квестія навіть не існує. Він її так обминає, що зовсім не числить ся з річевим становищем. Ніхто нікого не силує — так він аргументує — щоби стати ся священником; колиж хто вступає в стан священничий, сей добровільно годить ся на целібат. Значить: після него обовязкового целібату нема! А звідкиж тоді сей целібат постійно називаєсь „обовязковим“?

Цікаво, що сей автор так сліпий на різні помеволєня в людськїм житю, коли мова о обовязковім целібатї, а бачить навіть мікроскопїйні такі поневоленя, коли мова о женитьбі кандидатів дух. стану: жалуєсь, іменно, на різні бабці, тети і т. д., котрі своїми радами(!) поневолюють такого кандидата, аби женив ся.

Та вдійности проблем обовязкового целібату не такий простий, як его автор брошури „В ім'я правди“ представляє. Звернім лиш увагу на річеве становище, а ціла справа представить ся нам в иншїм світлі. Наші оборонці того звичаю нашої церкви, котрий позваляє священникам женитись, звичайно боронять его тим, що з тим звичаєм наш нарід зжив ся, що се добрий і святий звичай в его очах. Алеж така оборона не є достаточною, бо вона є лише поверховною. Мусимо ту оборону оснувати на сильнїйших підвалинах, мусимо виказати, що вона основуєсь на висших раціях, котрі піддержують той звичай, а не на самім звичаю.

Повернім до поставленої квестії. Чи обовязковий целібат доводить до ідеального целібату? Щоби на сю квестію відповісти, пригляньмось вперед: з яких одиниць складає ся загал духовенства? Думаємо, що тим ніхто не обидить ся, коли признамо, що вдача загалу священників рівнає ся з пересїчною „людською“ вдачею. Можемо прийняти, що загал священників становлять люди глибоко релігійні, люди доброї волї, що хочуть служити Богу, що вони в сути річі є добрими священниками, — та вони не є вільні від загально людських емоцій і уломностей. Такі святі як ап. Павло, котрі з повним правом могли би про себе сказати: „не живу я, але живе в мені Христос“, — се виїмки, подібно рідкі случаї, як великі поети, чи иншого рода талани. З таких совершенних одиниць загал духовенства жадного народа не складаєсь. Піднесім ще се, що з ідеальним целібатом природно

в'яжуться також інші христ. совершенства: примірна смиренність, добровільне убожество. А коли приглянемося загалови духовенства, чи воно жонате чи нежонате, то тут аж так ідеального совершенства не найдемо. Загал духовенства становлять люди, що хочуть служити Богу — але по змозі пересічних людських сил, а не після найідеальнішої міри. Се ще не значить, що загал духовенства не відповідає своїй цілі. Адже загал все і всюди (у всіх інституціях, стоваришенях і т. д.) позістане загалом, — і ніколи не досягне найідеальніших одиниць. Инакше прецінь не може бути! Маючись се всьо на увазі, можемо зовсім сміло ствердити, що загал духовенства не знаходить ся в тім духовім успособленю, де целібат вибирає ся в повні добровільно: „щоби без застереження і неподільно віддатись на службу Богу“, — але з обов'язку: „бо инакше не може бути“. Іншими словами: целібат у загалу духовенства є „обов'язковий“, а не добровільний. Ще іншими словами: Наколи не було би обов'язкового целібату, то загал священників поженив би ся, як дійсно женить ся там де нема обов'язкового целібату. Так н. пр. у нас греко-католиків, — і то не лиш в Галичині, але всюди. В целібаті лишаєсь лиш якийсь процент. Додаймо ще, що целебси можуть мати більші надії на „карієру“, як жонаті, та на безжурне жите, а помимо того загал наших священників женить ся. Чому? Бо сего домагаєсь пересічна людська вдача, яка панує у загалу духовенства. Як у нас, так напевно було би у всіх народах, колиб тільки не було обов'язкового целібату. Годі се оспорити тим, що у нас инакше виводять кандидатів дух. стану, а инакше там, де панує обов'язковий целібат. Прецінь і у нас не учать по семінарах питомців, як мають женити ся, але як Богу служити. Впрочім: хоч як за чотири роки дух. семінара загал питомців переняв би ся ідеєю целібату, їх вдача всеж таки позістала би пересічною „людською“ вдачею.

Отже з сего виходить, що обов'язковий целібат не є то саме, що ідеальний целібат — як се автор брошури „В ім'я правди“ річ фалшиво представляє. Додаймо ще, що ми брали під увагу лиш середню міру. А скількиж то молодців вступає всюди на теологію з особистих інтересів: бо їм найбільше подобаєсь незалежний священничий стан, або що задля свого убожества не могли би іншого факультету покінчити, або щоби чим скорше дійти до хліба, щоби своїй родині помагати і т. д. Не перечу, що многі з таких кандидатів — стосуючись до слів св. Августина: „Si non es vocatus, fac ut voceris“ — в семінари наберуть ся священничого духа, та всеж таки загал їх не перемає самих себе аж до непізнання: будуть се не виключно „Христолюбці“, але попри тім також „самолюбці“. Отже обов'язковий целібат не змінє характеру загалу духовенства. Колиж сей

загал висше стоїть під зглядом моральним, як загал вірних, то причиною сего є глибше християнське освідомлене та виховане духовенства, а не обовязковий целїбат.

Та — кажуть звичайно оборонці обовязкового целїбату — значіне обовязкового целїбату полягає в тім, що він хоронить священників від тягарів супружеского житя. На сю тему звичайно стрічаємо слідуєчі аргументи: 1) целєбси священники є більше незалежні від матеріяльних потреб і цілий, як жонаті, тому вони лекше можуть піддаватись душпастирській праці, 2) вони будуть витревалїйші, смілійші в тяжких условиях (небезпеках, пошестях і т. д.), 3) гріш їх підена публичне добро, 4) лекша адміністрація дієцезій з целєбсами, 5) целєбси мають більшу повагу (авреолу егзотичности) в очах вірних.

На се всьо згода та з ідеального становища, а з річєвого не конче. І так відповідаємо (з річєвого становища справу просуджуючи) на 1. точку. Загал обовязково нежонатих священників має ті самі слабости, що і загал жонатих священників — розумієсь при рівномірнім християнським освідомленю та вихованю. Коли у нас на ліпшу парохію подаєсь множество (жонатих) священників, то се так само дієсь і у римокатоликів *). Тай сотрудники хочуть чим скорше стати ся незалежними і ліпше ситуованими парохами. Находимо отже таке саме успособлене що до матеріяльних цілій як в однім, так в другім случаю. А що до ревности в душпастирській праці, то і тут обовязковий целїбат не є рішаючий, але характер даних одиниць або ліпше виховане загалу. Коли знов лиш о сам час розходить ся, то жонатий священник напевно має достаточню часу, щоби навіть дуже ревню віддавати ся душпастирській праці. Я бодай ще ніколи не чув, щоби якомусь з опроча порядному але жонатому священникови духовна власть чи самі вірні робили закид, що задля своєї родини не сповняє належито своїх душпастирських обовязків. Впрочім: целєбси також мають свої домашні клопоти — адже не живуть в пустини! — часто мають при собі по кілька осіб зі своєї родини. Чи одже хтось ревню віддає ся душпастирській праці, чи ні, се залежить виключно від особистої вдачі, а не від того, чи він жонатий, чи ні. У нас се не рідкі случаї, що якраз жонаті священники своєю ревностию можуть бути взором для целєбсів.

На 2): Неустрашимість та витревалість в душпастирській праці також залежать від особистої вдачі священника, а не від целїбату. Хто знає свій обовязок, хто переняв ся любовию для Бога і ближнього, той буде неустрашимий і ви-

*) Се у нас само собою зрозуміле (адже у наших священників все можна супонувати, що тут заходила „фамільна потреба“), але як се вияснити у римо-католиків?

тривалий, чи він буде жонатий чи не жонатий. Возьмім за примір нинішні часи. Чиж то наші жонаті священники не відвідували і не відвідують заразливо хорих? Чи є яка різниця під зглядом душпастирської праці між нашими жонатими полевими куратами, а між римо-католицькими нежонатими? Чи підчас наїзду Москалів наші жонаті священники не боронили своєї католицької віри, хоч нераз приходилось їм жити в тяжких умовах? А котрі тут не дописали — іменно декотрі з кацапського табору, — то не тому, що були жонаті, а тому, що їх національна спліснїла ідеологія довела їх до сего.

На 3): По грошах „обовязкових“ целебсів не все видко сліду. Прецінь все є родини або й другі прибрані особи, що прямо чигають на ті гроші. А наше жонате духовенство своїми грішми піддержує добру часть цілої нашої культури. Се прецінь звисний у нас факт, і не потреба розводитись над ним. Але найже оцінять его, як слід, ті, котрі нападають на наше „жонате“ духовенство.

На 4): На сю точку згода. Висша власть менше потребує числити ся з домашніми відносинами целебса, як жонатого священника. Але чи одна та точка вже вистарчає для сего, аби заводити обовязковий целїбат? Чиж не можна їй задоситьчинити так, щоби попри жонатих священниках находилось достаточне число целебсів і монахів?

На 5): Се залежить від світогляду вірних. В нашім народі целебс — говоримо про тип, а не про одиниці — не має більшої авреолі, як жонатий священник.

Навпаки ми можемо сказати, що наш нарід відносить ся власне до жовнятого духовенства з повним довірем. І се має глибоку причину. В нїм бачить нарід взір строго морального житя, до него звертає ся вся паства без різниці полу в своїх родинних і особистих ділах свобідно і отверто, тай розуміє, що їх пастир відчуває серцем їх болї і нужди. Рівнож жена священника буває єму доброю помічницею в духовній праці. Тавитою і порадницею для парохіян в ріжних потребах. З сею традицією зріс ся наш нарід від давен давна, що не годен представити собі душпастиря в иньшій видї. Ту додатну сторону нашого духовенства оцінюють добре і самі Поляки і всякі чужинці, що мали нагоду пізнати наші відносини, — а коли вже ходить о нашу оборону проти злобним напастям, то додамо, що ставлять моральну сторону наших духовних висше від своїх *).

*) Впрочім, коли п. Смолька хотїв би о тім ще лучше переконати ся — хоч ми увірені, що єму се добре звисне — най перейде ся по своїх парохіях і підслухає, що там говорять ся нераз о домашнім житю на плебаніях. По сім не треба буде хіба вже ніяких дальших аргументів. —

Просуджуючи всі наведені точки, мали ми на увазі звичайну душпастирську працю, де тяжке положення священника, яко такого, належить до випадів, а спокійне жите становить загальний характер сего положення. Наколиб взяти під увагу якраз протилежне положення — іменно: де якраз тяжкі труди становлять загальний характер (н. пр. місії по ріжних краях світа, велике убожество священничого стану і т. д.), то тут без сумніву треба целєбсів і монахів. Алеж целєбс, котрий рішає ся на таке жите, се ідеальний целєбс, з целібатом лучить добровільне убожество і т. д.

Що отже в наших обставинах дав би нам обовязковий целібат? Чи в той спосіб наше священство стало би ся ідеальнішим, совершенішим? Чи принесло би більше добра для нашого народу? Відповімо на се, коли ще розважимо: який вплив має на наше священство супружеске жите?

Обовязковий целібат не змінє вдачі у загалу духовенства, але супружеске жите змінє ту вдачу — і то без сумніву під моральним зглядом на ліпше. „Kte się ożeni, ten się odmieni“ — каже польська пословиця. В стані супружнім чоловік поважніє, зрівнуважєсь. Се власне той стан, де релігійність глибоко запускає своє коріне. Адже від віків було як раз фамілійне жите огнищем серйозної релігійности. (Вправді: найвизначніші проповідники, провідники релігійного життя майже все були людьми нежонатими — але се ті рідкі випаді, про котрі ми вже згадували.) Мав я вже досить нагоди переконатися, що супружний стан вийшов моїм товаришам теологам — говорю про загальне — на моральне поліпшене під кожним зглядом: сказати би на моральну „зрілість“. А про многих моїх латинників товаришів (не думаю під тим Поляків, бо їх найменше знаю) переконав ся я, що обовязковий целібат зробив з них далеко гірших людей, ніж були передше.

Вправді і наш звичай не виключує деяких неприємних сторінок (пошукуване за нареченою і т. д.), — але щож то проти страшних історій, які трапляють ся між целєбсами „з обовязку“? Так на прим. знаю село, з котрого вийшло (тепер жиючих) вісьмох „унїятських“ священників, тай кождий має добре імя, а девятий що як оцівіль приняв римський обряд і ступив до монастира, вже як висвячений апостазував, перейшов на лютеранізм і оженив ся! Таких сумних випадів знаю я кілька (5), хоч ніколи не шукав за ними. Менше явних сумних випадів годі й згадувати.

Ось се слабости „обовязкового целібату“. Супружеский стан без сумніву боронить духовенство перед такими соблазнами. Пригадаймо ще, що лютеранізм та інші секти в західній Європі без сумніву так поширили ся також з тої причини, що католицьке духовенство там не було жонате.

Адже ті всі секти позволяли священикам на подружжя і тим спонукали многих, що вони женились і оставляли католицьку церков (прототипом того був сам Лютер).

Супружій стан — се нормальний стан для пересічної людської вдачі. Тож він є для загалу духовенства найліпшою твердиною моралі і обороною перед упадком.

Що отже зискали би ми з заведенем обовязкового целібату? Чи тим моральна вартість нашого духовенства піднесла би ся? Певно, що ні! І ось тому ми хочемо держати ся нашого старого звичаю, котрий під зглядом целібату лишає кандидатам дух. стану вільну волю. Ми сего звичаю нікому не думаємо накидувати, але найжеж і нам ніхто не відбирає его, коли він нам видає ся добрим і коли можемо се незбитими аргументами узасаднити. Ми потребуємо і хочемо целібсів чи монахів, але ідеальних. А коли хто сам о собі набрав такого переконання, що буде ліпшим священиком, наколи оженить ся, то най єму вільно буде оженити ся. Годимо ся з автором брошури „В і. пр.“, коли він пише: „Пошану і довіре здобуваєсь своєю працею і святим житєм. А таку пошану і довіре може собі здобути не лишень священик жонатий, але і целібс*“). Тому без огляду, чи священик жонатий, чи безженний, если упаде морально, если занедбує свою працю душпастирську, если лишень дбає про себе самого, то і сам себе понижить і вірних відведе від себе“ (133.).

Я ані здалека не вичерпав всіх аргументів для оборони нашого жонатого духовенства, яко такого, але се й не було моєю ціллю. Я хотів лиш на одно вказати — іменно: що наше духовенство не стоїть низше від латинського якраз тому, що наше духовенство жонате. Наколи є які різниці між нами а латинським духовенством (припустім, що є), то їх причини треба шукати в інших услівях, а не в тім, що загал нашого духовенства женить ся. Не може бути сумніву, що першим і найважнішим услівем для піднесеня моральної вартости якого небудь духовенства є основне християнське вихованє та освідомленє — без огляду на се, чи духовенство женить ся, чи не женить ся. Автор брошури „В і. пр.“ дивні річі вяже з обовязковим целібатом. Так н. пр. він пише: „Духовенство безженне піднесло культуру народу, як се видимо на народах католицьких. Схизма і панованє кнута в Росії булиб немислимі, еслиб там було духовенство безженне“ (37). (Тут може бути мова лиш о світських священиках, бо прецінь монаший клир і в Росії не женить ся.) А щож думає сей автор, чи тота культура не була би така сама, наколиб духовенство катол.

*) Колиб автор писав вповні логічно, то мусів би таку метатезу тут зробити: „не лишень целібс, але і жонатий священик“. Нема де правди діти: ідеальному целібсови тут належить ся першенство

народів женило ся? Адже християнське духовенство перших віків не знало обовязкового целібату, переважно було жонате, а принесло народам найбільшу в історії культуру бодай в тім значіню, як її автор брошури „В і. пр.“ понимає, — себто: моральну культуру. А коли лиш о таку культуру ходить, то се велика квестія, чи наріа в Росії — як на загал — не є більше культурний від латинників заходу? Колиж знов взяти під увагу також матеріяльну культуру, то в лютеранських чи англіканських краях, де духовенство женить ся, та культура не стоїть низше, чим в краях катол. народів. Отже та культура залежить від других пособляючих обставин, а не від того, чи духовенство жонате чи нежонате. А що знов автор наводить про панованє кнута в Росії, то се таке наївне, що зовсім не треба би і збивати єго. Прецінь в Росії „православіє“ ніколи не було переслідуване! А чомуж англійське безженне духовенство улягло кнотови Генрика VIII.?

Автор широко розводить ся над силою „армії“ польського монашества, порівнюючи її до зникаючої „армії“ нашого монашества, а притім дає до пізнання, що ми під тим зглядом так слабі як раз тому, що наше духовенство жонате. На се можемо відповісти єму слідуючим історичним фактом: „Дня 28. січня р. 1595 скликав він (себто: Гедеон Балабан, руський єпископ львівський) дієцезальний синод до Львова і окружений сорокома архимандритами, ігуменами і світськими презвітерами і т. д.“*) Сорок архимандритів в одній тільки львівській дієцезії! Се також була поважна монаша „армія“, а прецінь тоді наше світське духовенство було жонате один в одного! А деж ті монастирі поділись? Най історія відповість, як і що. Наш нарід стратив майна монастирські, стратив і ту верству, з котрої реквірувалась переважна часть монахів (нам лишили ся тільки селяни, а з тих напевно монастирі не заповнювались — розумієсь: в минулих часах!). Нині знов, коли наш нарід відроджуєсь, вже не той дух панує, що колись... Нині вже не будують ся монастирі так, як колись. Вони вже не мають того значіння, яке колись мали. Коли знов автор жалуєсь на наших священних синів, що лиш невеликий їх процент ступає до монастира, то на се відповідаємо, що можна пізнати „ліпше добро“, але зовсім инша річ: рішитись на него. Адже автор також не ступив до монастира!

* * *

9. Ми тут на укінченю нашої репліки. Се ми, Українці, — головнож священники — мали відповісти п. Смольці. Думаю, що я говорив в душі загалу українського духовенства.

*) Biskup Edw. Likowski: Unia Brzeska (стр. 126.).

А тепер ще кілька уваг. П. Смольку характеризує не тільки то, що він про нас сказав, але також се, що він промовчав. Колиб він дійсно вдоволив ся тим, щоби у нас заведено обов'язковий целібат, то він прецінь міг в нашій суспільности щось в тім роді найти, тай похвалити се. Прецінь наші монахи, Василяни, є целебсами, прецінь той чин зреформований на латинський спосіб, — а п. Смолька якось не мав охоти похвалити їх! Ясне, чому і як! Адже вони також щирі „Українці“, а не „gente Rutheni, natione Poloni“!..

*

П. Смолька не є „vana vox“ між Поляками. Він є лиш речником затятого польського традиціоналізму, котрий є пануючий в польській суспільности. Послухаймо лиш, з яким узнанням та вдоволенням висказуєсь про книжку п. Смолька львівська „Gazeta kościelna“: (під заголовком „Nowy pogląd na dzieje Rusi i na stosunek jej do Polski“): „Otóż książka prof. Smolki napisana wybornie^(*), w sposób całkiem przedmiotowy^(†) i prawdziwie naukowy (ну, о всім тім ми вже переконались!), oświećla doskonale przeszłość Rusi i Rosyi i stosunki dziś panujące na Wschodzie europejskim, i może dużej nauczyć także nas Polaków (не перечимо!) — i Rusinów (byleby tylk. chcieli ją czytać).^{*)} Також се послідне не перечимо. Мушу тут повторити думку, котру вже висказав один наш критик книжки п. Смольки в однім з чисел „Вістника визволення України“: „Хто з Українців перечитає книжку п. Смольки, сей напевно стане ся ще більше завзятим Українцем, ще більше непримиримим“.

*

Кінчу такою рефлексією: Панове з того табору, котрого речником став ся п. Смолька! Як можете думати про яку небудь згоду між нами а вами, доки держите в наших грудях встромлений ніж, — доки помітуєте нами, доки не признаєте нам навіть того, що ми вже посідаємо?! Ми хіба з більшим правом можемо докинути вам: „veritas liberabit vos!“^{***})

КОНЕЦЬ.

*) Gaz. kościelna 1916, ч. 51.

**) Події, які лучились в Росії підчас того, як я писав ту мою репліку, та потім, найкраще свідчать: по котрій стороні правда? Чи по стороні п. Смольки? чи по нашій стороні? Якжеж ті події немилосердно бють в лице п. Смольку та всіх тих Поляків, котрі подібно воювали, як він! Кілько то зер треба перечеркнути в числі 34,000,000, коли ходить о свідомих Українців? Чи то дійсно нашій уніятській церкві вповні недостає елементів, щоби поширилась? Адже польські газети доносять (розумієсь: з невдоволенням — ось як глибоко їм в серці католицизм!), що митрополитови Шептицькому удаєсь в закордонній Україні пропаганда церк. унії „з кольосальним успіхом!“ і т. д.

о. Яр. Роснецький.

ПРОПОВІДЬ

виголошена в день посвячення „Захисту сиріт“ в ЖУРАВНІ.

Дорогі братя і сестри! Що нас тут нині зібрало? Яка okazія?

Ото нині ми присутствуєм на Службі Божій, в якій благодаримо Бога, що допоміг нам здвигнути діло — і просимо рівночасно о ласку неба, те діло продовжати.

Якеж те діло? Із милосерних сердець здвигнений дім, дім для сиріт. Мале се діло в початках — велике в будучности, обильне в благословенство Боже, і для тих, котрі у тім домі примістили ся і тим, що доложили жертви, труду, щоб те діло довершити.

Так отже при помочи Божій а вашій жертвенности, маємо Захист для сиріт. Пійдїть і оглядайте його!

Що значить бути сиротою, бідною, опущеною сиротою, особливо в теперішній важкий воєнний час, який на ганяючи людям стільки страху і тривоги, робить їх певного рода самолюбями, який каже уперед берегти себе, своїх найблизших, продуктивних — а про других не дуже то дбати — а щож сказати про сироту.

Так отже лише той до ґрунту може порозуміти сироту — хто сам був, або єсть сиротою.

А коли ви тут присутні і многі з вас несприятних добули ся будь що будь на велике в теперішніх тяжких часах діло — здвигнули захист для сиріт — видко, що ви порозуміли сирітство, його душевний і матеріяльний стан, бо діло, довершене — гарно — благословенно довершене, се корона усіх зєдинених зусиль чоловіка. Такою короною, в добрім розуміню сирітської недолі, се ваш дім сиріт — се ваш захист — дитина вашої праці, труду, зусилля — дитина для сирітки дитинки.

Чи добре ви зробили, що спільними лептами, спільним трудом, доконали того діла?

Очевидно. Огворіть святе письмо а прочитайте — як дуже Христос любить діточки, як їх високо цїнить.

А сирітки? Тоже!

Їх батьків покликав Всевідучий вчаснійше до себе, щоб більше показати свою славу, щоб дати вам милі а добрі християнські серця, нагоду, збирати тото обильне благословенство і нагороду, за опіку — за жертву зроблену для сиріт.

І те благословенство, та нагорода, будьте певні, вас не мине. Може як раз у хвили, коли все проче не схоче прийти вам з помічю, той сотик — ті два — тая корона той кусень полотна, стане вам у пригоді. Адже і вам треба помочи.

Не вжеж для вас туземних, для ваших душ, вашої рідні. Кому не треба вже нічого, той нехай не дає — але такого ледви між вами найдеш.

Та щоб та корона ваша — та слава ваша, те благословенне діло, не заржавіло, не зісуєтило ся, треба ласки від Бога, якби і присвічувала тому Захистови вашому, та щоб піддержувала той добродійно зажегтий огонь у ваших серцях, який не дав би вам збуденіти, зобоятніти, але усе був нинішній — все новий, свіжий, той сам.

А коли так, то можемо сказати не лиш до тих малих тутешніх сиріток — але і до усіх українських сиріт:

О, не впадай дитя в розпуку!

Не жиє батько, ні мати,

Нагородить Ісус розлуку,

Він не мина жадної хаги.

Він ясним оком засіє,

Темну хатину розяснить,

Бо любов ближних розпалає,

Що в грудях людськіх щемить.

Бо, чиж не має розпалити і потягнути людське серце Ісус — коли воно чує недолю сиріт:

Тату, цекай, де йдеш,

Диви, як мама плаче.

Який колац нам плинесес?

Га гов, як-зе, він скає.

І покотивсь, — горі горів,

Дітвера, татка, проводила,

А як зацвив обліг, веснов,

В шпитали, — мама доходила.

Від татка вісти йшли сумні,

Йшли — йшли, тай перестали,

Лишив самі — малі, дрібні,

Старші, найменше колисали.

. . . . .

Із міста діти виїзджали,

Пост карту ще чигав

Диви! там маму поховали,

Малий сирітка — прошептав!

ВСЯЧИНА.

Впреосв. Митрополит гр. А. Шептицький в російськiм полоні. Ректор укр. дух. семінарії у Львові, о. др. Йосиф Боцян, який сими днями вернув з Росії, подає ось такі автентичні інформації про російський полон Митрополита гр. Шептицького:

Арештоване Митрополита було з гори укартоване. Гр. Бобрінський зараз на другий день свого приїзду до Львова відставив Митрополита до Росії. По трьох днях побуту в Києві відіслано Митрополита до Нижнього Новгорода. Тут придержано його тільки через кілька днів, а відтак відведено до Курска. В Курску приміщено Митр. зразу в готелі, а по тижни в офіцинах відлучених від готелю, з двома низькими кімнатками. В передпокою сторожив пристав і двох „городових“. Мешкане було все замкнене. Харч мав Митр. з готелю. В тім помешканю відвідав Митр. ректор о. др. Боцян в грудни 1914 р. Дозвіл на відвідини дав генерал губернатор Іванов під двома умовами: 1) щоби їх стріча була при офіцері і 2) ректор о. Боцян не має права нікого сповідати. Курський губернатор Муратов се був чоловік чемний, його жандарми не робили о. Боцянови ніяких трудностей. В Курску перебув о. ректор десять днів і пізнав гяжке положенне Митрополита. Помимо всього був Митр. спокійний і почував себе здоровим.

Від часу сих відвідин аж до Великодня 1916 р. ізольовано Митр. цілком від людей. Йому не вільно було нікуди виходити, навіть до готеля, на прохід рідко. Кореспонденцію утримували. Се відбилося на здоровлю Митр. Він кілька разів умлівав і став занепадати на серце. Позволяли йому читати книжки. Доперва під Великдень 1917. дістав Митр. позволенне відвідати о. пароха і бути на святах в гостях, де його запросять. Митрополит був в кількох домах. По великодню аж до листопада те саме — незолія, ізольоване. В листопаді перенесено Митрополита несподівано до Суздальського монастира, місця, де засилано російських релігійних проступників.

Се перенесенє до Суздаля було доказом, що Митр. піддають під власть духовну, як релігійного переступника за унію. Митр. мешкав в передпокою архімандрита, за еспанською стінкою. Кімнатка мала, з одним віком цем, що виходило на тюремне подвірє. Перенесенє Митр. а до Суздаля викликало велике враженє і симпатію серед старообрядців, котрих архієреї майже всі були вязнені і умирали в суздальській тюрмі. Заточене в Суздалі відбилося також сильним відгомном по цілій Росії і Європі. Люди, які мали хоч крихітку почутя справедливости, обурювали ся і підносили

слова протесту. Перший промовив письменник Вол. Короленко в „Русских Ведомостях“ і „Русских Записках“, вказуючи на несправедливість перенесення за релігійні переконання і невимісність заточення в тюрму военного полоненого, підданого чужої держави.

На жаль другі російські часописи мовчали. В грудні 1916 р. тодішний посол до Думи Керенський вніс в Думі інтерпеляцію. Наслідком його інтерпеляції освобождено Митр-а з Суздаля і перевезено до Ярославля. Там на улиці Воздвиженській ч. 3. знайшли для Митр-а більший дім, де мав він вигідніше помешканє, але режим остав той самий. Почта приходила раз на місяць, або й рідше. Служачого не було так, як і в Суздали. Прийшов марець с. р., а з ним революція.

Події переходили скоро одна за другою. Митр. знав однак дуже мало, що дієсь в світі. Він читав одну тільки часопись, яка з вибухом революції перестала виходити. До перва згодом довідав ся Митр. про довершений переворот. Нове правительство проголосило свободу горожанську, свободу личну і релігійну. Тоді за Митрополитом упімнув ся Красноярський єпископ Нікон у кн. Львова і Керенського. І дійсно 13. IV. ст. ст. освобождено Митр-а з під поліційного надзору. За пять днів освобождено його зовсім і позволено виїхати за границу. Митр. виїхав до Петрограду, де його оваційно вигано. Петроградський гнилий воздух поділав лихо на ослаблений організм Митр-а і він тяжко захорів. В часі недуги відвідав його міністер Керенський, а відтак часто довідував ся про його здоровлє. По виздоровлєню поїхав Митр. до Києва.

Вернувши назад до Петрограду, застав Митр. зовсім иншу атмосферу. Давна обітниця правительства, що всі священники будуть освобождены — щезла. Правительство поставило стару засаду виміни і почало зволікати з видачею пашпортів. В тім часі Митр. висвятив публично в мальтанських костелі при ул. Садовій Априкозова з Москви на священника, а відтак з 8 католицькими священниками грецького обряду Великоросами, відбув перший католицький собор російської Церкви, при кінци котрого порішено заснувати окрему єпархію із Росіян католиків в етнографічних границях великоруського народа.

Екзархом іменований о. Леонід Федоров (для Росії, з виїмком України і Білої Руси).

Довше перебуванє Митр-а в Росії, а з окрема зорганізованє кат. єпархії (признаної як легальної в рос. державі) викликало бажанє, щоби Митр. як найскорше опустив Росію. Несподівано прилучила ся ще нова причина. Вороги Митр-а, щоби його поріжнити з Українцями і викликати проти нього в українських духовних сферах антагонізм, пустили телеграму з Києва, що нове правительство іменувало його Ми-

трополитом київським і галицьким з осідком в Києві. Се так розбурхало Росіян, що аж три міністерства заоферували свою поміч в паспортній справі і до трех днів справді пашпорти були готові.

З Петрограду виїхав Митр. 6/7 рано і по прикрій ревізії на границі, 7/7 в суботу в полудне станув Митр. за рос. границею в Гапаранді.

В Стокгольмі перебув Митр. десять днів. Звідси поїхав до Гамбурга де кілька днів ждав на позволене німецького штабу переїхати до Швайцарії. Тепер повинен вже бути Митр. в Берні. В Римі побуде з два тижні і десь в першій половині вересня можна його сподіватись у Львові.

В Гамбурзі австрійський амбасадор іменем свого правительства заявив, що найвисші австрійські сфери узнають за важні причини, щоби Митроп. виїхав просто до Риму, не повертаючи до Відня.

Бл. п. Ярослав Весоловський, відомий український публіцист, хоч член радикальної партії, повинен бути згаданий теплим словом також в органі українського духовенства. Покійний належав до тих виїмкових радикалів, що попри радикалізм визначають ся також розумом, культурою і добрим вихованєм. Для полофобії і взагалі проти церковних струй був він чужий, він соромив ся просто нашими уличним радикалізмом, репрезентованим бувшим „Громадським Голосом“ та його ближшими адгерентами. Хто знав ближше Покійного, сей дивувався, як він взагалі міг попасти в таку партію. Тут очевидно грала ролю нещасна „консеквентність“ з гімназійних часів, з якою Покійному трудно якось було зірвати. Хоч „радикал“, займав ся бл. п. Весоловський останніми часами справами, за які і духовенство повинно відчувати для нього немалу вдячність. Він виготовив на основі російських часописів і меморіал про гнет Унії в окутованій Росіянами Галичині (сей меморіал вислано до австрійського міністерства і до Риму), він був самотнім правдивим і совісним інформатором про нашого Митрополита гр. Шептицького. Хоч вже недужий, очікував Покійний нераз цілими годинами в міністерстві на депеші з Росії, які доноили важні вістки про голову нашої Церкви і сими вістками ділив ся зараз з цілою австрійською Україною. В. Й. П.!

„Наша оборона!“ Відклик до нашого духовенства і до нашої ширшої суспільности.

У нас тепер пора на кличі. І що правда — наше громадянство з дебільша приймає їх, присвоює їх собі і деякі з них з накладом моральних і матеріяльних засобів навіть — дав Господь — довершує. Волинські школи, Українське Стрілецтво, Сирітські Захисти, Фонд „Народної Оборони, Живий пам'ятник ім. нашого Дорогого митрополита гр. А.

Шептицького — се все нині не самі пусті кличі, але довершені або довершуючі ся у нас всенародні, пекучі цілі і ідеї. Приймачи і реалізуючі ті всі кличі, наша суспільність виставляє собі не-аби яке свідомство своєї зрілості, відпорності і своєї живучості. Ще гарнійшим вийде те свідомство для нашого патріотичного духовенства за те, що справді по селах, по громадах, по парохіях всі ті кличі навіть з проповідниць, значить, в церквах вже поширюють наші священники і тим робом нашіплюють в нашій народі ідею „братолюбія“, ідею народної самооборони.

Та дивлючись на ті змагання і на повну жертви працю в нинішню добу нашого гарного і справді патріотичного духовенства, годі не звернути одної уваги на адресу його і не піднести на огісім місци одного великого здивовання. А іменно, що одна великої ваги справа готова заснітити ся і пропасти, в забуте пійти і то якраз справа, що дотикає головню наше духовенство, наші релігійні почування, нашу дорогу, греко-католицьку, уніятську Церков.

Кожний з нас на дні свого серця скриває, та „нишком тишком“ голубить ті важкі спомини, ті гонення, ті страхіття, а навіть знущання, понижування, упокорювання, які за три роки тяжкої проби мусів не один з наших священників „найдобровільніше“ перенести і пережити. З ними терпів і наш народ, терпіла і стогнала наша Церква. Народ стогнав і терпів за те, що доля і судьба охрестила його іменем не „польського“, не „мадярського“, не „німецького“, ні „російського“, лиш іменем „українського“ народа, а Церква терпіла за те, що була і є не „римо-католицькою“, лиш „греко-католицькою“ або уніятською церквою. І от за ту провину посипали ся ганебні денунціяції на наш народ, головню на наше духовенство. Не поминено навіть наших геройських, як Апостолів ревних Єпископів, з яких один пішов на вигнання, в царську тюрму, а другий переніс ся на той світ. Не знати було навіть, як боронити ся тому відчесту відсудженому духовенству, бо коли одні „бризгали“ йому в очи словом „шизматик“, „ein russischer rothe“, то другі знова з того самого священства іронізували, визиваючи його „папістом“, „польським ксендзом“, „клятим уніятком“, що зрадив „самую крестянку, православную, рускую Церкву, а пішов в латинський костел“. Се факт!...

Лишили ся не-аби які спомини у тих, що були на „еміграції“, як у тих, що з героїзмом боронили народ і церкву перед ворожою, влізливою навалою, перед галкою „бородатих батюшок“, перед напастю „градоначальників“, „чиновників“, московських запроданців-лопихачів, жандармів і т. д. і т. д. Все те не сміє пійти в забуте, не сміє пропасти. Се був би злочин, промах і гріх доконаний нами самими і на нас самих. Се не-аби який історичний матеріал і історичні документи для історії нашої гр.-кат. Церкви, для ге-

ройства нашого гр.-кат. духовенства і для терпінь нашого українського, мужицького народу. Се була би нині єдина гідна і наймудріша з нашої сторони відповідь між іншими прим проф. Ст. Смольці, що посміяк раз нині, значить в хвили, коли наше гр.-кат. духовенство стільки перенесло і стільки витерпіло за свою віру і за постійність у ній, закинути йому, тому апостольському і героїському духовенству... а теїзм!

Се страшене! Та дарма! Самі ми винні тому, що все зносимо терпеливо, що ніколи не реагуємо, хочби нам яка кривда стала ся. Інші народи в таких хвилях на весь світ голосять, що їх кривдять ся, що їх понижують ся, а ми—мовчимо. Навіть члени-священники нашої Парляментарної Репрезентації у Відні не відчувають чомусь потреби станути в обороні чести своєї власної, своїх братів, своєї церкви і свого народа, нездобудуть ся бодай на яку інтерпеляцію. А шкода, велика шкода, ми повинні знати і все з тим числити ся, що честь духовенства є честю церкви і є честю народа, серед якого те духовенство працює в душі Христових ідей.

Тому кличемо і відзиваємось до гурту нашого духовенства і всіх громадян нашої інтелігентної верстви, яким та кож лежить на серці добро нашої гр.-кат. Церкви, щоб списували все, що пережили, що бачили на свої очі, що перетерпіли вони і їх рідня що переніс народ і наша церк-
ков. На зібране, уложене і зредаговане отсих мемоарних матеріялів, документів, споминів, то що, повинен повстати спеціальний редакційний комітет або при „Ниви“, або в нутрі тов. св. Ап. Павла, або який інший, хочби і на провінції поза Львовом. Підписаний дуже радо сам жертвує свої сили до диспозиції такого редакційного комітету. Поки-що написані, готові праці на ту тему найкраще булоб зараз же висилати до ред. „Ниви“ по прим. проф. о. сов. Ю. Дзеровича. Обовязком майбутнього редакційного комітету було би не лиш уложене, зредаговане і напечатане такої історичної книги про мартирологію нашої Церкви, народа і духовенства, але по можности також перекладене тих матеріялів-споминів на якусь чужу, європейську мову, прим. на німецьку або французьку. Тому не зле воно було би, якби уміючі одну із тих мов автори своїх праць, відразу самі написали в рідній і дотичній чужій мові. Се було би безперечно великим облегченням праці для редакційного Комітету. А щоби додати отсим історичним споминам більшого блиску і моральної, правдивої сили, можемо історичну ту книгу посвятити одному із найбільших мучеників нашої унійатської Церкви, а то нашому в ім Дорогому Митрополитови і Князеви тсї Церкви, гр. А. Шептицькому.

Се був би не-абн який імпазантний, на довгі віки промовляючий громовим голосом в обороні нашої народної

і релігійної чести доказ — пам'ятник гідний нашого народу і нашої дорогої Церкви, а ще гідніший нашого духовенства і Провідника — Князя їх!..

Тому просячи Хв. редакцію „Ниви“ о поміщенє сего наклику і зазиву, кінчу горячим словом: Заберім ся до ідейної праці, розгонім ту сугінь-мраку, в яку окутали нас наші „приятелі“ в кількох таборів і на власну оборону піднесім в гору щит з написю: „Наша оборона!“

о. Стефан Білинський,

катехит ц. к. гімназії в Жовкві.

З чужої преси. *Finanzjudentum.* В парі з військовою йдуть всі лиха: рекрутація, реквізиції, застій на всіх полях, брак робучих рук і інвентаря, знищення, помир, голод, сирітство, каліцтво та й всі інші нещастя, яким на ім'я ...леґіон. Всі ті нещастя пригнітають від трьох літ цілу Європу і під невинним тягаром стогне людство, стогнуть міліони, сльозами зативають ся християнські родини тоді, коли воздух і земля дрожить від мерзевів, коли шрапнелі, бомби і кулі свищать над головами новітніх глядіяторів, тоді, коли пахне довкруги знищенням, гробом і смертю.

Теперішня, сучасна доба повна трагедій, але так само повна вона й іронії. Бо чи не на іронію воно виходить така дїзна, просто незрозуміла поява, як підбиванє нині ціни на найконечніших споживних продуктах, як мука, цукор, кава і инше, або чи не на іронію виходить така знова поява, як магазинованє, значить, нагромаджуванє товару і придержуванє його навмисно місяцями на те лиш, щоб по якімсь часі здерти послідну шкіру з утомлених і збіджених голодом покупців? Се така несовісність, така безсоромність, така безмилосердність, що на зясованє її слів бракує. З обуренєм говоримо ми все і всюди про антант, що задумував бльокатою перевести дїявольське своє дїло виголодження жителів осередних держав, а з яким же обуренєм треба би нам заговорити про тих ликварів, шахраїв, про тих спекулянтів, що як гієни кинули ся нині в часі війни, на невинне населенє, на співгорожан і видушують з них послідний гріш, сок і душу, щоби використавши догідну пору і тяжкий час коштом мільонів жертв доробити ся мільонів. Є се п'явки, що вийшли з жидівства. Український народ знав їх перед військовою та красше ще пізнав їх тепер, в часі війни. Розводити ся над тим не будемо довго, бо кождий з нас знає і цілим єством чує, що жидівство се той страшний клин, що вбив ся між два галицькі, католицькі народи от тут між нами, головно по наших містах і розростає ся немов той „япанський гриб“. Елемент сей не то, що не боїть ся нічого, хіба фронту і кріса, але що більше йде все до своєї єдиної, капіталістичної ціли... навіть по трупах. Нї сльози, нї войк і стогін, нї крик голодової роспуки мільонів не зворушить

його, він все цинічно глухий, сталево немилосерний, тупо твердий. Всім для него є на світі гріш...

Ми не думаєм зовсім узагальнювати і розтягати на шого твердження на всіх, бо і між жидівством є много родин, яких також тяжко діткнула війна, та віддаючи правду справедливості, не можемо мовчати і покривати шахрайські оргії тих, які з дня на день підбивають ціни і не жахаються з своєї жертви здерти хочби й послідну сорочку. Так! по наших східно, а певно й західно галицьких містах і місточках шаліють лихварі і опанівши зовсім від зисків, які їм день несе, забувають на державу, на армію і на всіх інших співгромадян, що піддалися добровільно під всяку контролю і право егзекуції чи там реквізиції і ділять ся самі з державою найдобровільніше найменшим куском хліба.

Як раз проти лихварів того рода, про яких мова в горі, різко виступив на зібранію християнських соціалів в Грацу посол до державної ради у Відні, Др. Матая. Дотичну частину тої інтересної промови подала віденська „Reichspost“ з д. 26. мая 1917. ст. 5. Серед грому оплесків Др. Матая говорив:

„Більша часть населення не може жити в собі як наймилішого і найкрасшого спомину про австрійський парламент з років 1911 до 1914. ні з років передше. Та все що до одного таки всі згодять ся, а іменно, що найгірша доба парламентаризму все є сто разів ліпшою від бюрократичного насильства, яке ми що йно пережили. Найбільші промахи починено на господарським поли. Коли війна розгоріла ся, зродила ся тоді нагло на всеможних становисках віра, що найліпше воно буде полишити журбу про запотребованє (das Geschäftliche) певному числу жидів. І зараз деякі всеможні, центральні місця стали жидівським збором (Judentempel). В середині, серед моря халатів, інколи сальонових фраків пересував ся немов той самотний острівець золотий ковчиг. Галка гайвороня кинула ся на християнське населенє і вистало три літа війни на се, щоби створити кілька соток нових жидівських, воєнних міліонерів, а різночасно, щоби зруйнувати сотки тисяч працюючих егзистенцій — одиниць. Як що говорити ся про кінець війни без побідника, то все забуває ся про одного великого інтернаціонального побідника, яким є... Finanzjudentum! (Довготреваючі оплески). До того всего, преса намагає ся всі ті безправства прикривати. Вона хопила ся спасенного середника, а іменно, викликає непорозумінє між містом і селом. І так, коли між стрічками говорить міщанинови про шахрайства селянина, різночасно йдуть жидівські агенти на село і голосять селянинови противне!

Тому бесідник виявив свою радість і своє вдоволенє, що вертає парламентаризм назад, та що певно буде всяка

можність про ті справи ясно і документно поговорити, як і де слід. Бесідник вірить, що не знайде ся ні одна фракція, якаб доложила рук до сего, щоб назад вернув що йно збанкотований абсолютизм, но, а разом з ним — додамо від себе — всі темні духи і людські п'яки в халатах. — Подав Kriegs-Bettler.

Туга виселенців за рідним богослуженням. На доказ, як тужать наші виселенці, розміщені по польських селах західної Галичини, за своїм рідним богослуженням, за живим Божим словом, нехай посвідчить письмо одного з них до Митр. Ординаріату: „Низше підписаний просить умильно, щобисьте нам прислали священика, бо люди дуже бажають св. сповіди і св. Причастія, бо уже пару людей умерло без сповіди святої. То так люди очікують нетерпеливо свого священика, як та свята земля очікує на дощ серед великої посухи, бо ми тут уже 4 місяці, як не чули слова Божого по нашому, ані нашого гр. кат. Богослуження, то просимо уклінно, сповніть наше бажанє. З поважанєм Пилип Гринчук, начальник громади Тязова з пов. Станиславівського“ Лист з 18. лютого 1917. На сю просьбу відпоручила Всв. Еп. Консисторія Перемиська підписаного для провіреня відносин і висповіданя бодай старших і немічних в Касінці, малій Ліманівського повіту. Яке вражінє зробило на виселенців рідне Богослуженє і проповідь в рідній мові, най знов посвідчить лист виселенця: „Ми були би дуже раді тому, щоби дістати ся межі своїх людей, та тяжко дістати ся, бо староство не хоче дозволити; а тут межі тими мазурами дуже тяжко нам жити, бо до всьої біди висмівають ся ще з наших народно-церковних звичаїв... Нам уже так ся навкучило за тих 7 місяців (лист з цвітня), що нам здаєть ся, що вже 7 літ. То як Отець Декан приїхали до нас, як стали на Службу Божу, то нам здавало ся, що ми в небі, то так люди плакали, як малі діти. А тепер нам дуже сумно, що наближаєть ся празник світлого Воскресенія, а ми будем так плакати гіркими сльозами, як співаєть ся в неділю мясопустну: на ріках вавилонських, тамо сідхоом і плакахом, помянувшє Сіона. І так ми будем плакати на Мазурах, як не будем чули веселої пісні „Христос воскрес!“ — Але і на Свята Великодні мали також священика. Поїхав до них Впр. о. Порфїрій Ступницький, перебуваючий на разі в Новім Санчі. Справді доперва на чужині бачить ся привязанє нашого народу до своєї церкви. Самі польські священики, які гостинно принимали наших священиків і бували на наших богослуженнях, подивляли силу і вплив рідного слова і богослуження на наших виселенців. Взагалі всюди відчувають виселенці потребу свого інтелігентного провідника, який би спішив їм з всякими порадами і ніс їм потїху і розраду в тім їх нещаснім положеню під чужим тином. Тепер душпастирюють між виселенцями: в новоторзькім повіті.

Всч. о Іляріон Гела з Шляхтової; в лїманівськїм Всч. о. о. П. Ступницький і Микола Голейко, котрий має також повіт тарнівський; в грибвськїм повіті Всч. о. Петро Лучечко, тимч. завідатель Білцаревої. Крім тих спішають з духовною помочію ще й інші священики тим виселенцям, які є розміщені поблизу їх парохій. Притім звертає ся увагу на сироти. Доси вже дев'ять сиріток прийняв до свого захисту Перемиський Комітет епархяльний. — *Свящ. Михайло Дороцький.*

Участь жидів в нинішній війні. Посол Панась зголосив в парламенті внесенє, яке домагаєть ся від правительства статистики учасників війни по національності і віросповіданю. Повний текст внесеня такий:

„Є се ноторично відома річ, яка викликає величезне огірченє не лиш серед позіталого в краю населеня, але передовсім серед жовнірів в стрілецьких ровах, що жовнірів жидів майже ніколи не уживаєть ся до служби в ровах. Мимо того, що в Галичині жиди становлять около 11 прц. населеня, в полках польських та українських, рекрутованих з Галичини, жовнірів жидів нема ніде, навіть в приблизному числі, відповідаючому процентовому відношеню населеня. О скільки в баталїоні, що вирушає на місце бою, найдеть ся кількох жидів, коли в пр центовім відношеню повинно їх бути кількадесят разів більше, то вже в часі подорожи на фронт і тих кількох зникає та дістаєть ся або до етапної служби або до шпиталів, в усякому разі рідко котрий з них доходить до стрілецьких ровів. Крім того жидівські жовніри є заєдно реклямовані, а велика їх часть не приходить до кадри зовсім з приводу виреклямованя, спричиненого буцім то військовими доставами, в яких польське й українське населенє не бере майже ніякої участи, покривдженє в тім напрямі в користь жидів. Часто лучаєть ся, що жовніри жиди управляють всякого рода „гандель“ по селах та місточках, сповняючи ніби то етапну службу, найчастійше в місци, або близько місця побуту. Жидівські жовніри, які сповняють службу в шпиталях, одержують найчастійше зі всіх иньших позафронтових формацій.

Се викликає величезне огірченє серед польського й українського населеня, яке в десятках тисячів случаїв вислало в поле своїх батьків та синів, викликає також огірченє серед жовнірів, котрі бачуть яскраве кривдженє себе в тому, що Жидів до служби в стрілецьких ровах не допускаєть ся. За те жовнірам-хліборобам, до веденя господарств необхідно потрібним, відмовляєть ся найчастійше всяких пільг. Супроти того підписані запитують: Чи Ексцеленції міністрів відомі ті події? Що задумає Ексцеленція вчинити, щоб тому неузасадненому упривілейованю Жидів раз положить край та усунути огірченє населеня й жовнірів иньших народностей“.

Масонерія підносить голову. 24. червня минуло двіста літ від хвилі, як в Лондоні в 1717 р. кілька льож зіляло ся в одну велику льожу і від того часу масонерія стала, не розбираючи в средствах, терором і безпримірним цинізмом вдирати ся в інші краї Європи. Жидівськo масонський орган „Neues Wiener-Journal“ помістив на своїх сторінках статтю Др Е Крайса п. н. „Zweihundert Jahre Freimaurerei“ з д. 23 червня с. р., підносячи — розуміє ся — ідейну марку масонерії тай її заслуги на етичнім (!) поли для людства. Якби так хто був дуже наївним і легковірним, так, прочитавши сю статтю в „Neues Wiener Journal-y“, мусів-би приймати за правду таку видумку, що масони се не люди, а тіки ангели, спавші з неба на землю. За двіста літ свого відродження, бо вони жили далеко ще перед 1717 роком, вони, як високо ідейна організація, (що „тайна організація“ менша о те), вляли в світ духово-етичні почування!.. Та злобний світ не хотів і не зміг належно оцінити „ідейної праці“ масонерії. Навіть інтелігентні сфери мішали в поняття „масон“ і все звязували всілякі видумки, страхіття, містицизм, Бог — зна — що. Так само пускали в світ і такі вісти про „масонерію“, що масонерія для переведення своїх цілей не жахає ся ніяких средств, навіть морду. Та все те — признає сам автор Др. Е. Крайс — є впливом тої строгої ексклюзивности, того відокремлювання і замиканя ся перед світом, щоби тим чином певнійше і свободнійше, як то кажуть, без свідків — прямувати до своєї ціли.

Та годі не прищипити на місци зараз таки п. Др. Крайса і не сказати: Як що — на правду — цілю масонерії булиб такі кличі, як „обичайне усoвершене людства на релігійній основі, плекане всего того, що благородне, добре і гарне для любови ближнього“, так чогож масонерії з так прегарною формулою, з так ідейно понинаним поняттям масонерської думки і кличу, ховати ся було і крити ся перед світом, пз щож тих страшних заклинань, по що стільки переходів і проб для масонських неофітів, на що весь діявольський, пеколь ий церемоніал, всі форми, знаки? Як що справді входилиб ту в гру виключно егичні ціли, так не тероризовано би тих, які радіби відвернути ся плечима від своїх „братів“ масонів?

Тому з приємністю читає ся відправу, яку дав автору „Neues Wiener-Journal-y“ Др. Е. Крайсови „Reichspost“ в статі під тим самим заголовком з д. 24. червня с. р. Зміст статі такий: Масонерія підносить голову, щоби в часі європейської війни світової дати про себе знати. Не диво, що згадує про своє двістолітє, іменно, на рік 1717 ий, бо від дня, в яким в Лондоні повсталa головна льожа т. є. від дня 24 червня, масони датують свій тріумф, бо се зєдинене помєнших льож в одну велику льожу уможливило їм вдерти ся в найвисші круги. Як відомо — між иншими — великим

покровителем масонів був пруський король Фридрих II. На основі альманахів послідних років бачимо між „братями“ того „ідейно-етичного“ зєдинення сербського короля Петра. Бельгійська масонерія мала знова в своїм лоні найвисших цісарських дорадників Goblet d'Alviella яко головного презеса льожі і міністра Van der Velde як члена головної ради льожі. Завдяки обом тим дорадникам король пішов на вигнанє або на ласкавий хлїб масонської Франції. Тою самою дорогою йдуть всі інші регенти в часі тої війни, які попали в сіти тих „ідейних апостолів людства“. Кудсю лиш глянемо, всюди, на кождім місци тепер в часі отсеї світової війни визирає і підносить голову масонерія та проголошує скриту, вперту, немилосерну борбу льожі contra тронові і вівтареві. Юдженє, виснажуванє, виголоджуванє і десятик- ванє народів — отсе діло масонерії.

Як раз найхарактерніші, найідейніші, найбільш уталантовані і найчесніші кладуть нині голови, а зимно кровні і вирафіновані індивідуа продумують над гальванізованим ворожого і чужого житю систему на те лиш, щоб правдиві герої нинішньої доби спочивали „сном блажених“ в поросі, а яка тисячка жидів, щоб над світом тріюмфувала. Ось і ціль, чому „Neues Wiener Journal“ так ідеалізує масонерію. Його мало обходять нині родини і ті непроглядні ряди воєнних сиріт, евакуованих, що не мають що в уста вложити, йому на думці одно: хто збратє ся і покумить ся з „Ізраєльом“, для того вже признані всі „пазавни“. А жид нині одиноким паном льожі! В льожу внїс він старожидівську і рабінську ненависть, тероризм, брутальність і всьо, що знаменує на зверх жида. Длятого даремний труд Др. Е. Крайса, наколи він хоче вмовити в світ, що масонерія не має нічого спільного з насильством і терором, бо доказів певно не бракне на се, щоб всіх переконати, що для масонерії ніколи не було осоружним ніяке средство, щоби неvigідних для себе зробити нешкідливими. Навіть те штучне „братерство“ є нічим иншим, лиш одним великим „швїндлем“, бо нїде нема більш цинїчного і нагального тероризму, як між масонськими „братями“. Про се говорять грубі томи книжок, до яких повинен був відослати Др. Крайс читачів „Neues Wiener Journal-у“, як що хотїв напавду, щоб із рухом і працею масонерії вони як — так запізнали ся.

Не диво, що нині в льожі масонській нема вже тих ідейних, за правдою вганяючих мрійників, що були може перед 150 роками, місце їх заступили утопісти і анархісти, а роскази видають жида. Та нині вже і вони безрадіні і безпомічні, а то тому: в льожах що раз то менше дурних, християнських гоїв, які би жидівським Machthaber ам витягали з огню готові, печені ...каштани!

За те народам і регентам стає ясним те, скільки лиха накоїла і принесла людству масонерія. 200 літ масонської можновласти над людством — сего справді булоб досить!

В тій самій статі „Reichspost-у“ начеркнена табеля льож і їх членів, яку понизше і нашим читачам подаємо в тій думці, що не буде вона і для нас без інтересу:

Табеля з числом льож і їх членів:

Европа	льож	6.500	членів	400.000
Африка	„	50	„	800
Північна Америка	„	16.000	„	1,600.000
Центральна „	„	225	„	10.800
Полуднева „	„	700	„	30.000
Австралія	„	1.000	„	58.000
Інші краї	„	125	„	10.000
Разом	„	24.600	„	2,100.000

З того числа на Австрію обчислюють около 100 льож з кругло 7.000 членами. Як до сего числа дочислилиб-ми стільки не признаних льож, т. зв. „спилюнкових“, так число австрійських масонів можнаби подвоїти. В кождім разі не перейде воно числа 15.000. Та нині воно спаде до мінімум-а. Тому як раз жидівські орґани уважають за вмістне подавати де що час від часу за „братів масонів“ в тій милій надії, що чейже прогалини в льожі новими „гоями“ таки заповнять ся.

о. С. Б.

Обмежене єпископських резерватів. Конгреґація св. Офіції (Suprema Sacra Congregatio S. Officii) видала новий декрет дня 13. липня 1916 р., яким поручила всім ординаріям обмежити число гріхів, задержаних розрішеною єпископа. В будуччині може бути задержаних єпископови всего три, а найбільше 4 гріхи. В німецьких єпархіях австрійських альпейських країв ординаріати скасували всі резервати.

В справі зміни календара. В „Українським Слові“ ч. 177 читаємо: Наш співробітник звернув ся до о. ректора Д-ра Осипа Боцяна з запитом, що він думає про зміну календара в станиславівській єпархії. На се одержав ось яку відповідь: — „Дуже нерадо забираю голос в тій справі, котра в таку тяжку хвилю для нашої церкви і народа спричинила стільки болю і згіршеня. Длятого позвольте, що про минуле не буду згадувати, а зверну вашу увагу просто на нинішню фазу в сьому питаню. Як вам відомо, Впр. Митрополит своїм розпорядком виданим в Києві, з покликком на свою митрополичу власть, завісив розпорядок єпископського ординаріату в Станиславові в справі введеня нового календара аж до порішення сеї справи через апостольський престол. Значить ся, що Митрополит відкликав ся в тій справі до Папи і маємо надію, що в найблизших днях лично предложить сю справу святійшому Вітцеви. Гадаю, що апо-

столярський престол не хоче собі противорічити. Давши раз повну гаранцію при заключенню Унії нетикальноти нашого обряду, ап. престол ніколи не вводив ніяких змін в обряді проти нашої волі. А спеціально в справі календаря, річ незвичайно скомплікованої і тяжкої, Рим ніколи і ніде не заводив нічого проти волі народа. Знаємо приміром з історії календаря у єдинених Вірмен, що коли деякі ревнителі нового календаря хотіли ввести його на силу проти волі других і на поперте своїх змагань ввели в Римі строгі кари церковні на опозицію, а коли помимо того опоненти не прийняли нових заряджень, Рим не дозволив церковних кар екзеквувати. Значить ся, у тій соціальній справі церковного обряду не хотів іти проти волі народа. Так само коли в минулім десятку літ угорське правительство хотіло на силу ввести новий календар у католиків східного обряду, Рим приказав священикам не йти на руку правительству, а при мініювати ся до волі народа, і тільки у тій парохії дозволив вводити новий календар, де всі парохіяни сього собі бажали. Гадаю, що і з станиславівським календаром Рим инакше не зарядить, а не припускаю, щоби який католицький єпископ хотів іти проти волі і вказівок Риму“.

— А що буде, коли єпископ під послухом буде домагати ся виконання своїх заряджень?

— „Духовенство і міряни обов'язані до послуху висшій власти церковній, але до послуху канонічного, не сліпого. В справі знесеня одного календаря а заміненя його другим проти волі народа і без затвердження Риму, канони є по стороні тих, котрі бажать лишити ся при старім календарі. З одної сторони нині Юліянський календар належить до цілости грецького обряду, котра нам Римом загварантована, з другої сторони з календаром тісно в'яжуть ся інші страви, прим. означене дня пасхального круга. Основою нашої пасхалії служить рішене св. Отців першого нікейського собора, на яке вказує 7 правило апостолів і правило антиохійського собора з 341 р. Приняте Григоріанського стилю викликало би колізію з нашою пасхалією, усталеною соборами і нашим в ковим переданем.

Ще раз пригадую, що справа зміни календаря дуже тяжка і далекосягла в своїх консеквенціях, і як знаємо з монографії проф. Миколи Сумца про проби введення у нас Григоріанського календаря (друкованої в „Київській Старині“ в 1888 р.) і в праці проф. Головацького про Григоріанський календар у Славян православних і уніятів (друкованої в „Журналі Мініст. нар. просв. 1877 р.) справа дуже болюча і дразлива так, що я не бачу під теперішню хвилю иншого виходу із неї, як лишити справу при старому порядкови аж до мирних часів і остаточного порішення її для цілої нашої галицької провінції, затвердженого через Римський Престол. Як коли, то тепер треба нам єдності, а всякий натиск проти

волі народа не осягав би своєї цілі, а спричиняв би тільки ще більше болю... Взагалі найліпше про сю справу тепер і не говорити“.

„Хто є найвисшим зверхником Церкви католицької в Австрії?“ — запитав одного разу абітурієнта предсідатель (по фаху історик) при іспиті зрілости в одній з ц. к. гімназій в Галичині.

Засідаючий тоді в комісії український катехит сказав на те наче до себе, але так, що чули се сусідні члени комісії, між ними імовірно і предсідатель, хоть не чув сего ученик: „нема такого“.

На се відповів польський катехит в подібний спосіб, що до форми: „Нунцій у Відни“. Так само сказав і предсідатель абітурієнтові, що не вмів дати на се питанє ніякої відповіді.

Річ природна, що в тім случаю український катехит мусів постарати ся о дискусію в згаданій матерії і на найближшій павзі матуральній боронив своєї думки менше більше в сліду ючий спосіб:

1. Передовсім Церков католицька не узнає ніяких організацій церковних обмежених територіяльними границями держави — ніяких державних Церквей.

2. Відтак, пр. наша Церков українська піддала ся безпосередно Папі, коли то наші владики зложили віроісповіданє і присягу вірности на руки самого Папи і тоді отримали потвердженє всіх свобод автономних своєї Церкви і давньої дисципліни — а не піддавалися Нунцієви папському, котрий тоді був в Польщі; одержали безпосередне порученє від Святійшого Отця скликати Собор в цілі пролошеня Унії і самі се зділали — а не через Нунція.

3. Нунціятура не є ніяким степенем єрархічним в Церкві, давнійший устрій Церкви її не знає, не знає її по нині Церков восточна, і не дасть ся навести ніякий правно-догматичний титул її істнованя: яко зверхньої інстанції в єпископськім душпастирстві.

4. Нунціятура є лиш дипломатичною канцелярією, наче амбасадю папскою у Відни, що має посередничити в зносинах Римського Престола з ц. к. Правительством, має стояти на сторожі правного становища Церкви і її інтересів в державі. Є вона тим дуже важним і дуже потрібним та щасливо подуманим *Geschäftsträger* о м Курії Римської в Австрії, але ніяким зверхником Єпископа. Нунцій є то урядник Папи і мігби тим бути також чоловік світський, бо до повненя єго обовязків, ніякий *Ordo*, ніяке свяченє не є потрібне. Він не диспенує, не розрішає в справах совісти, з властію висшою над Єпископа. Нунцій, в данім случаю пр. Елеасатський Єпископ *in partibus infidelium*, хіба лиш на підставі спеціального уповажненя папського *ad hoc*, може виступити в ролі інстанції понад Єпископом, але з того нічо не ви-

пливає, бо тоді репрезентує Він особу Папи — інакше, як може бути він зверхником архієпископа митрополита, маючого під своєю власттю кількох Єпископів Ординарїв?

5. Отже пр. найвисшим зверхником Церкви гр. кат. в Галичині є Митрополит львівський безпосередно підлягаючий Папі рим.-кат. оі Архієпископ львівський, яко такий, що *exercet iura Metropolitae in Suffraganeos* — котрому однак не підлягає князь єпископ в Кракові, яко безпосередно підчинений Папі. В інших провінціях Монархії продинокі єпископи підлягають Римови будь безпосередно, будь посередно піддані під владу якогось архієпископа; пр. українські єпископи на Угорщині, але не під владу Нунція.

У відповідь на сеприніс на другий день польський катехит два шематизми, т. є. тутейшої польс. і української Ардієцезії і показав на доказ слушности свого твердження, що там же на I-й картці є уміщений Папа, на II-й Нунцій, на III-й Архієпископ, і т. д.

На те сказав український катехит, що є се лиш случайний акт куртуазії, наче для гостя в нашім домі, тим більше, що в дійсности є тим Нунцієм звичайно якийсь високо заслужений і умілий Достойник, Архієпископ і Сьвіточ Церкви, що се інституція так дуже потрібна в наших часах і позиточна — а не відвладна нашим Єпископам, отже і не диво, що там уміщена.

Обстаючи при своїм переконанню, як висше виложено, передаю сю справу під дискусію і рішене ширших кругів нашого духовенства.

О. Коренець.

Важне для оо. Катехитів. Коли в часі минувшої сесії пярляментарної мала прийти на чергу справа прагматики службової учителів шкіл середних, занів ся підписаний тим, щоби як найдальше узгляднено також оо. Катехитів — а іменню, що до літ перебутих в школах народних так перед і по узисканю кваліфікації до шкіл середних, як також що до літ перебутих в душпастирстві. Був отже підписаний лично з відповідним пред. ставленем у членів дотичної комісії, між иншими також у прихильного нам дуже с. д. ра Стояна. Відтак вніс підписаний письменне пред. ставлене на руки голови комісії d' Elvert, щоби узгляднено також літа перебути в школах народних, перед узисканем кваліфікації до шкіл середних, а Впр. о. Т. Лежогубський вніс подібне письмо на руки Впр. П. д. ра Ст. Дністрянського, в справі літ перебутих в душпастирстві. І дійсно — на повній палаті дня 9./VII. 1917. поставив посол о. др. Стоян внесене, щоби з літ душпастирських числено 5., обіймаючи тим внесенем і катехитів шкіл народних, як таких, що сповнюють працю душпастирську.

Однак в результаті всіх заходів удало ся досягнути лиш почислене 8 літ перебутих в школах народних по узисканню кваліфікації до шкіл середніх — і то до п'ятиліт'я і до емеритури, а час служби перебутий в іншій службі шкільній (в школі народній і виділовій), лиш до емеритури і то услівно!

Іменно §. 53. устави з д. 28/VII. 1917 р. (Gesetz vom 28. Juli 1917.. betreffend das Dienstverhältnis der Lehrerschaft an staatlichen mittleren und niederen Unterrichtsanstalten (Lehrerdienspragmatik), каже так: Den Religionslehrern wird die an Volks und Bürgerschulen nach erworbener voller Lehrerbefähigung für Mittelschulen zurückgelegte Dienstzeit bis zum Höchstausmass von acht Jahren für die Erlangung der Quinquennalzulagen angerechnet. A §. 65: Den Religionslehrern ist die nach §. 53., für die Quinquennalzulagen anrechenbare Dienstzeit auch für die Bemessung des Ruhegenusses anzurechnen. Inwieferne die vor dem Eintritt in den Mittelschuldienst an anderen Schulgattungen (Bürgerschulen u. a.) zurückgelegte Dienstzeit für die Bemessung des Ruhegenusses angerechnet werden kann, entscheidet von Fall zu Fall der Chef der Zentralstelle.

Не є воно вправді все, чого бажалось, але все ж таки не один з оо. Товаришів, що через довгий час був занятий лише в школах народних, зискає на тім много, скорі числить ся літа бодай від кваліфікації до шкіл середніх.

Ті знов з оо. Товаришів, катехитів шкіл народних, що на разі не годні дістати ся до гімназії, можуть вже спокійнійше працювати і приготовляти ся до іспиту гімназійного, знаючи, що не пропадуть літа їх тяжкої праці в школах народних, з хвилею іменованя при гімназії — як воно на жаль доси мало місце, так що не один з нас, по 12 и літах служби в школі народній, зачинав в гімназії знов ab ovo.

о. Олександр Коренець.

Кадило з ялівця. Для многих церков стають нині konieczні літургічні потреби (як вино, світло, олива, кадило і др.) надто дорогі, та ще можна сподіватись й значно більшого їх подорожжя. Супроти того мусимо деякі артикули уживати в таньшій якості і в меншій кількості другі річи (як оливу в лямпах) хвилево зацешити, а інші добірнійші замінювати на звичайні. До сих послідних належить прим. кадило. Тут, гадаємо, булоби зовсім відповідно вернути до старосьвіцького звичаю і уживати, замість щораз дорожжючого заграничного кадила, свого власного ялівця, який наша земля видає і який можемо мати даром або дуже дешево. Звертаємо отже увагу нашого духовенства і церковних

братів, щоби при надходячій осені постаралися о зібране того овочу для своїх, а може і для других церков. На що видавати грубі гроші на чуже, коли й плод рідної землі може бути милою жертвою Господу.

Нові видавництва.

— 0 —

Головні умови успішности проповіді. Написав свщ. Др. Ярослав Левицький. Львів, 1917 р., 8°, ст. 73. Ціна 1 К. 40 с.

Зміст: Вступ; I. Часть: Прикмети проповідника: — 1) Проповідник повинен бути Божим чоловіком; 2) Проповідник повинен бути просвіченим; 3) Проповідник повинен бути тактовним. II. Часть: 1) Проповідь повинна бути практична; 2) Проповідь повинна бути популярна; 3) Проповідь повинна бути примінена до часу, потреб і обставин; 4) Проповідь повинна бути добре уложена; 5) Проповідь повинна бути добре виголошена.

Книжку можна набувати або в Книгарни Товариства ім. Т. Шевченка (Ринок, 10.), або у автора (ул. Якова Стшеме, 15.). Ціна без поштової пересилки, що виносить 10 сот.

Про чистилище. Зложив свщ. Володимир Лиско. Львів, 1917 р., 16°, ст. 44.

Зміст: Що то є чистилище?; Є чистилище; Як тяжкі і як довгі кари чистилища?; Як довгі терпіня в чистилищі?; Хто піде до чистилища?; Душі в чистилищі можемо ратувати; Ми повинні душі в чистилищі ратувати; В який спосіб маємо душі в чистилищі ратувати?

Віночок молебнів. Зібрав свщ. М. Д. Новий Санч, 1917 р. 16°, ст. 55.

Зміст: Молебен до Н. Серця Ісусового; Молебен до Найсв. Евхаристії; Молебен до матери Божої; Молебен до св. Володимира Великого; Молебен до св. Йосафата; Ектенії.

Молебні оригінального укладу, в народній мові, віршовані. Публікація без духовної апробати.

Через недогляд залишено в останнім числі зазначити, що вже за ч. 5—6 „Ниви“ відповідає о. Др. Костельник.

